

**ИНТЕРВЈУ – Наташа
Станисављевић-комесарка
за избеглице и миграције
Републике Србије (стр. 2, 3)**

**Душан Вукосављевић
стр. 22, 23**

**Малац генијалац
стр. 27**

Комесаријат наставља са доделом помоћи избеглицама и интерно расељеним лицима и у 2025. години

„Усвајањем Стратегије за решавање питања избеглица и интерно расељених лица за период 2024–2030. године, створени су темељи за даљи напредак у решавању кључних питања која се односе на категорију избеглица и интерно расељених лица“.

• *Навршило се две године откако сте на челу Комесаријата за избеглице и миграције Републике Србије, како сте задовољни постигнутим резултатима?*

Наташа Станисављевић

Након две године на челу Комесаријата за избеглице и миграције Републике Србије, могу рећи да смо остварили значајне резултате и велики напредак у неколико кључних области. У претходне две године обезбедили 1582 стамбених решења за избеглице и интерно расељена лица средствима из буџета Републике Србије и средствима донатора, као и 7802 пакета хране. Такође, доделили смо 4328 кубика огревног дрвета за најугроженије породице избеглица и интерно расељених лица. Желим да се захвалим Влади Републике Србије, државним органима, јединицама локалне самоуправе, међународним организацијама, донаторима, као и невладином сектору али и медијима на изузетној подршци и сарадњи са Комесаријатом за избеглице и миграције.

Комесаријат је до данас помогао 53.573 породица, од којих су 40.235 породица избеглица из бивших Република СФРЈ и 13.137 породица интерно расељених лица са простора Косова и Метохије, као и 201 породица/домаћинстава повратника по споразуму о реадмисији. Стамбено је збринута 29284 породица избеглица и интерно расељених лица средствима из буџета Републике Србије и средствима донатора, од којих је највећи Европска унија, кроз Регионални стамбени програм.

Република Србија и Комесаријат за избеглице и миграције Републике Србије имају кључну улогу у пружању подршке и заштите особама која су присиљена да напусте своје домове, било због ратова, природних катастрофа или других невоља. Интеграција се спроводи кроз обезбеђивање стамбених јединица у закуп са правом откупа, сеоских кућа са окућницом, пакета грађевинског материјала за завршетак започете градње или адаптацију неусловних објеката у власништву ових лица, доделом монтажних кућа лицима која имају плацеве, доделом пакета хране, огревног дрвета или путем економског оснаживања.

• *Недавно је Влада Републике Србије усвојила Стратегију за решавање питања избеглица и интерно расељених лица за период 2024 – 2030. године. Циљ усвојене Стратегије је*

да унапреди положај избеглица и интерно расељених лица, олакша интеграцију избеглица и унапреди услове живота интерно расељених лица у месту расељења. Према званичним извештајима, 15.000 породица интерно расељених лица и даље је у потреби за подршком. У ком смеру ће акциони план за спровођење Стратегије пружити подршку овој категорији?

Усвајањем Стратегије за решавање питања избеглица и интерно расељених лица за период 2024–2030. године, која се имплементира кроз сарадњу Комесаријата за избеглице и миграције и других релевантних институција, створени су темељи за даљи напредак у решавању кључних питања која се односе на ову категорију становништва. Акциони план за спровођење Стратегије биће кључни инструмент у остваривању циљева који се односе на подршку породицама. Планира се конкретна подршка у области стамбених решења, што је један од најважнијих приоритета. Као што је то и наглашено у Стратегији, посебна пажња биће посвећена бољој доступности основних права и услуга, као што су образовање, здравство, запошљавање и социјална заштита, како би се обезбедила дугорочна стабилност за ова лица.

Овај стратешки оквир се темељи на приоритетима који препознају специфичне потребе сваке од категорија – избеглица и интерно расељених лица – и пружа конкретне одговоре на те изазове, са јасним циљевима за побољшање њихових животних услова и интеграције у друштво.

• *Учествовали сте на Варшавској конференцији о људској димензији ОЕБС-а, указујући на проблеме избеглица са територије бивше Југославије и проблеме интерно расељених лица са Косова и Метохије. Скренули сте пажњу на то да је повратак ИРЛ отежан због безбедносних притисака и кршења основних права. Какви су одједи са тог скупа на проблеме које сте изнели?*

На Варшавској конференцији о људској димензији ОЕБС-а, имала сам прилику да укажем на неке од најважнијих и најтежих изазова са којима се Србија суочава у вези са избеглицама и интерно расељеним лицима. Добила сам велику подршку од учесника конференције, као и од међународних партнера, сложили смо се да је неопходно да се интензивира сарадња на регионалном и међународном нивоу, као и да се предузму конкретне мере како би се створили услови за безбедан и добровољан повратак расељених лица.

Конференција је такође ставила акценат на значај борбе против трговине људима, као глобалног изазова који се, на жалост, све више изражава у светлу миграционих кретања. Србија активно ради на решавању овог проблема, и наш рад у оквиру Програма за борбу против трговине људима за период 2024–2029. године добио је признање као добар пример за примену ефикасних мера на европском нивоу.

• *Ове године сте учествовали на многим међународним скуповима чији је фокус био подршка избеглицама и ИРЛ. Имали сте интензивне сусрете са многим званичницима (амбасадор Италије, Луга Гори, генерални директор ИЦМПД, Михаел Шпинделегер и други) и међународним (УНХЦР, ИЦМПД, ВМЦ и други) и домаћим институцијама. Како оцењујете интересовање наведених појединаца и институција за подршку у раду КИРС-а и изазовима који су пред њим?*

Током ове године, учествовала сам на међународним скуповима и конференцијама које су се бавиле подршком избеглицима и интерно расељеним лицима. Ови скупови су нам омогућили да разменимо искуства и боље разумемо потребе избеглица и интерно расељених лица и изазове с којима се суочавамо у Србији. Током сусрета са представницима УНХЦР-а, ИЦМПД-а и других институција, размењивали смо информације о нашем раду и могућностима за унапређење подршке. Сарадња са овим међународним партнерима је кључна за ефикасно решавање проблема и пружање помоћи овим угроженим групама. Захваљујући овој сарадњи, можемо развијати нове иницијативе и програме који ће побољшати услове живота избеглица и интерно расељених лица и наставити да јачамо капацитете Комесаријата. Тиме доказујемо нашу посвећеност и одговорност у пружању подршке онима којима је помоћ најпотребнија.

• Колико је још породица интерно расељених лица смештено у колективним центрима у централној Србији, а колико на територији КиМ?

У Републици Србији, 1999. године било је 554 колективна центра са преко 46.000 лица. До данас, у Републици Србији је било преко 700 колективних центара у којима је прошло преко 60.000 избеглица и интерно расељених лица. Данас на територији Републике Србије постоји 5 колективних центара у којима је смештено 127 интерно расељених лица и 14 избеглица. Од тога на територији АП Косова и Метохије се налазе 4 колективна центра у којима се налази 61 интерно расељено лице и 5 избеглица. Остала лица смештена су у колективном центру „Салваторе и Техничка школа“ у Бујановцу, ту борави 12 породица, за чије је решавање стамбеног питања у овом тренутку постигнут велики напредак. У сарадњи са УНОПС-ом и Делегацијом Европске уније, изграђен је објекат са стамбеним јединицама, у оквиру програма „Подршка Европске уније социјалном запошљавању и активној инклузији“, у које ће се ускоро уселити део ових породица.

Такође, Комесаријат за избеглице и миграције је расписао јавни позив за куповину сеоских кућа, као одговарајућих непокретности за преостале породице из колективног центра „Салваторе и Техничка школа“ у Бујановцу. Очекујемо да ће се питање трајног смештаја свих породица у овом центру решити у најскоријем року, чиме ћемо затворити последњи колективни центар на територији Републике Србије, ван АП Косова и Метохије.

• Одржали сте састанак са представницима удружења са КиМ, чији су програми усмерени на пружање подршке интерно расељеним лицима са Косова и Метохије. Које су потребе расељених удружења идентификовала и у којој мери КИРС може да пружи подршку, како би се побољшао положај угрожених категорија?

Недавно сам имала састанак са представницима удружења која се баве подршком интерно расељеним лицима са Косова и Метохије, укључујући Удружење жена са Косова и Метохије, Иницијативу младих за Косово и Метохију, Удружење грађана Косовско-митровачког округа и Коло Српских сестара из Приштине, током којег смо разговарали о њиховим пројектима и изазовима с којима се суочавају, посебно у вези са интерно расељеним лицима и несталим особама.

Представници ових удружења изнели су низ предлога за сарадњу, као и потребе које су идентификовали у свом раду. Нагласили су важност стамбене подршке за породице које су у расељењу, као и реализацију програма који се односе на правну помоћ, информисање о правима, као и организовање радионица за оснаживање корисника. Сматрам да су ови програми веома значајни и да имамо обавезу да пружимо подршку у свим овим областима.

Комесаријат за избеглице и миграције Републике Србије је већ пружио значајну подршку интерно расељеним лицима. До сада смо

обезбедили помоћ за више од 13.000 породица, а само у овој години додељено је 73 кућа и 106 пакета грађевинског материјала. Овим мерама смо директно побољшали услове живота многих породица, важно је да наставимо да радимо заједно и да све ове активности буду усмерене ка побољшању живота интерно расељених лица и угрожених категорија.

• Комесаријат за избеглице се стара и о угроженим породицама на територији КиМ. Који су њихови проблеми и колико је КИРС, у светлу најновијих дешавања на КиМ, у могућности да изађе у сусрет њиховим потребама?

Састанци са представницима општина и градова са Косова и Метохије су увек изузетно значајни, јер нам пружају прилику да директно разменимо информације о актуелним проблемима и потребама које имају породице на терену. Током последњег састанка, представници општина су изразили захвалност за све напоре које смо уложили до сада. Нагласили су важност помоћи коју добијају кроз јавне позиве, али и указали на неке од највећих изазова са којима се још увек суочавају. У претходне две године обезбедили смо скоро 50 милиона динара за различите видове помоћи, који су укључивали пакете грађевинског материјала, пакете хране и огревног дрвета са превозом. Ова помоћ је од великог значаја за породице које су се нашле у изузетно тешким условима, и ми ћемо и даље наставити да пружамо подршку како би се њихови услови живота побољшали.

• Сви Јавни конкурси КИРС-а за доделу помоћи за решавање стамбених потреба избеглица кроз куповину сеоских кућа са окућницом, односно одговарајуће непокретности, Јавни позиви који се односе на доделу средстава за економско оснаживање породица избеглица и расељених лица, као и Јавни позиви за доделу средстава намењених за набавку грађевинског материјала, завршавају се 31. децембра. Да ли се у наредној години очекује наставак расписивања ових конкурса и коме да се јаве заинтересована интерно расељена лица са КиМ?

Управо такви конкурси, као што су они за решавање стамбених потреба избеглица, економско оснаживање породица и набавку грађевинског материјала, представљају важан инструмент у напорима Комесаријата за избеглице и миграције да пружи конкретну подршку најугроженијим категоријама. Сви конкурси који се завршавају 31. децембра ове године, као и активности које су у току, потврђују нашу посвећеност решавању хуманитарних и стамбених изазова, посебно за избеглице и интерно расељена лица са Косова и Метохије.

Палата Србија-уручење уговора јединицама локалне самоуправе

У наредној години, настављамо са још већом подршком али и са расписивањем нових конкурса како бисмо побољшали животне ове породице. Интерно расељена лица са Косова и Метохије која су заинтересована за овакву врсту подршке могу се обратити Комесаријату за избеглице и миграције. Тиме ће им бити омогућено да се пријаве за најављене конкурсе и користе расположива средства намењена за побољшање њихових животних услова. Тиме ћемо наставити да радимо на обезбеђивању стабилних и одрживих решења за све наше суграђане који су се нашли у тешким животним условима.

Разговор водио: Златко Маврић
Фотографије: Архив КИРС-а

ОБЕЛЕЖЕНА ХРАМОВНА СЛАВА МАНАСТИРА СВЕТИ АРХАНГЕЛИ

Захваљујући финансијској подршци Комесаријата за избеглице и миграције Републике Србије (КИРС), Удружење грађана за помоћ расељенима „Свети Спас“ из Београда, организовало је одлазак заинтересованих интерно расељених лица (ИРЛ) до Призрена, како би присуствовали обележавању храмовне славе манастира Свети Архангели. Активност је део програма ИН-форматор 9/83–2024 којим је Удружење конкурисало на јавни конкурс КИРС-а.

Месец дана пре термина за полазак и званичног одобрења пројекта, попуњен је списак од 52 путника, колико је могло да стане у један аутобус. Путовање је била прилика за поновни сусрет и дружење изгнаника, сада смештених у Београду, Смедереву, Аранђеловцу, Лапову, Крагујевцу, Краљеву, Чачку и другим местима у централној Србији. У групи је био подједнак број жена и мушкараца, више од трећине млађих, десетак оних којима се пружила прилика да по први пут посете Косово и Метохију (КиМ). Највеће одушевљење путовањем било је код оних који су рођени у месту расељеништва и који су са нестрпљењем чекали прилику да посете КиМ и место из којег су њихови родитељи избегли, у којем њима није било суђено да буду рођени.

Атмосфера и расположење током сусрета и путовања, као по шаблону. На самом почетку и током путовања до административног прелаза, жамор, бучан сусрет сународника који се дуго нису видели. Размена информација о стању породица, успесима деце, о новосклопљеним браковима, о приновама, преминулима. Повремено, носталгија услови да се део разговора води старим призренским дијалектом, да се не заборави. То је прилика да се покажу кулинарска умећа, косовска гостопримљивост и срдачност. Деле се пите, кифлице, топлије (врста пецива), разне врсте колача. Мушки део путника прослеђује пљоску да се наздрављује за срећан пут, ваља се. Током путовања, број путника је све већи, такође и жамор. После Краљева, кроз Ибарску магистралу, већи део путника савлада умор и трасатно чаврљање (мухабетисање). Ипак има и оних неуморних који (показаће се касније) нису престајали са причом током целог путовања.

Поменути вишегодишњи шаблон се наставља. Након изласка из Рашке и приближавања административном прелазу, као по директиви, настаје привремено затишје међу путницима. Јавља се осећај горчине, немоћ, разочарање, туга што на путу према свом дому морају да пролазе процедуру легитимисања и контроле пртљага. Одмах након административног прелаза, после проласка кроз први пункт на којем је смештена косовска полиција са дугим цевима и оклопним возилама, и након пункта код Бистричког моста, са истом опремом, поново почиње жамор и негодовање међу путницима. Чему толики пунктови и толика борбена готовост, шта нам је све то требало, има ли то смисла, да ли је и даље могућ безбедан повратак и живот у местима из којих смо избегли? Наиласком на прва насељена места: Лешак, Сочаницу, Лепосавић, Звечан, Косовску Митровицу утисци се мењају и поставља се друго питање, зашто се не бисмо вратили, ако ови људи, под оваквим условима, могу овде да живе, зашто не бисмо и ми?

Долазак на прву планирану дестинацију, Пећку Патријаршију (1346. г.), оправдава смисао путовања. Путници захваљују на организацији путовања и привилегији да буду на овом светом месту.

Своје одушевљење није могао да сакрије ни **Сергеј Тодоровић**. „Родио сам се 2006. године у Београду. Толико сам лепо слушао од својих родитеља о Косову и Метохији, о Призрену где су они рођени и живели до 1999. године, једва сам

чекао да дођем и уверим се у то. Сада, након посете овој светињи видим да се лепота КиМ не може никада довољно описати речима. Прави утисак се стиче тек доласком и контактом са овим људима и светињама. Жао ми је што ово путовање тако кратко траје. Морам што пре поново да дођем у сопственој режији како бих више времена посветио обиласку неких места“.

Посета манастиру Високи Дечани (1327. г.) је увек незабораван доживљај. Духовни мир и неописиви спокој и блаженство осећа се у сваком кутку овог простора. Гостопримљиви монаси, независно од броја група и посетилаца, увек имају стрпљења да свима пруже подједнаку пажњу. Ипак, организоване групе као што је наша, имају посебну привилегију да се отвори кивот са чудотворним моштима Светог Краља, како би верници имали прилику да се поклоне и целивају мошти свеца.

Сергеј Тодоровић

Целивање мошти Светог Краља

Отац Петар Дечанац, упознао је присутне о историјату и значају манастира Високи Дечани. Манастир Високи Дечани, задужбина краља Стефана Дечанског и цара Стефана Душана, је српски средњовековни православни манастир. Градња манастира је трајала од 1327. г. до 1335. године. Од тада, до данас, није ништа промењено на Дечанској цркви. Унутрашњост цркве највећа је галерија оригинално сачуваног фрескописа на свету из средњег века, са 4000 метара квадратних сликане површине. Запис о осликавању фресака открива да је црква фрескописана десет година. Осликавање је завршено 1948. године и од тада није више осликавана. Манастир је посвећен Вазнесењу Господњем, Спасовдану.

После обавезног послужења за путнике намернике, уприличеног на чардаку конака, група креће према Призрену. Путници гласно сумирају утиске са досадашњег дела путовања.

Испред манастира Високи Дечани

правећи планове за време које ће провести у Призрену. У касним поподневним сатима група стиже у манастир Светих Архангела и смештају се у конак манастира, где их је након вечерњег богослужења дочекала домаћинска трпеза. Предвече, део путника се опредељује за уживање на чардаку, где уз нестваран мир уз звук Бистрице могу да се друже или препусте размишљањима. Други део одлази да прошета улицама старог града и дружи се са дојучерашњим комшијама и пријатељима.

На дан славе, групи верника који су ноћили у манастиру (преко 200 особа), придружује се велики број верника који су тога дана дошли организовано аутобусима или колима у својој режији. Упућени кажу да је ово био најпосећенији сабор од обнове манастира. Пред почетак богослужења, верници су били у прилици да поздраве долазак митрополита рашко-призренског Теодосија.

Уз саслужење свештенства и монаштва, Свету литургију, служио је **митрополит рашко-призренски Теодосије**, након чега је уследило резање славског колача и причест верника.

Митрополит рашко-призренски Теодосије

У свом обраћању окупљеним верницима, митрополит Теодосије, честитао је свима присутнима празник, благосиљајући сабрање у „.....древној светињи манастира Светих Архангела. Данас славио Сабор Светог архангела Гаврила и осталих небеских бестелесних сила. Ово данашње, наше сабрање, браћо и сестре, најбоље говори о нашим светињама и највећа је потврда коме ове светиње заправо припадају. Многи се ожимају о њих, али Божји народ, верни народ, долази у наше светиње да би ту показали своју припадност вери православној и овим светињама. Наш народ, нарочито када осећа опасност да је нешто угрожено, да га можемо изгубити, хита да својим присуством покаже да то њему припада и да би сачували оно што нам је Бог дао као

залог, не само овог пролазног земаљског живота, него као залог за вечни живот, за царство небеско“.

Причест

Након захвалности за помоћ коју пружа Канцеларија за Косово и Метохију, митрополит је у својој беседи позвао вернике да и у наредном периоду посећују светиње. „Рекао бих да је ово најтеже време у нашој историји када је овај град, Призрен, царски град, престоница, остао такорећи без православних Срба. Наше цркве, наш манастир Свети Архангели и наша Богословија говоре да се овде није угасило кандило наше вере и славска свећа. А сви ви који долазите из далека управо потврђујете да ове светиње нису само локалног карактера, да нису само потреба нама који живимо у овом граду и на Косову и Метохији, него да ове светиње чине наше постојање и наш идентитет. Док је њих биће и нас. Али усудио бих се да кажем, браћо и сестре, да док је нас у овим светињама биће и ових светиња и зато смо потребни једни другима“ – рекао је у беседи митрополит Теодосије.

У другом делу славског програма, одржан је културно уметнички програм који је организовао глумац **Милан Васић** уз подршку својих колега **Милана Калинића** и **Игора Дамјановића**. Поред организатора, Милана Васића чији је наступ изазвао највише пажње, у програму су учествовали гуслар **Жељко Вучевић** који је за ову прилику дошао из Подгорице, фолклорна група из Прилужја и Новог Брда, **Тамара Капетановић** из „Венца“.

Забавни програм – Милан Васић и Игор Дамјановић

Након завршетка програма уследило је поздрављање оних који су некада живели у једном, а сада у 101-ом граду, уз обећање да ће, ако не раније, догодине поново доћи. Путовање назад, према Чачку, Краљеву, Крагујевцу, Лапову, Смедереву, Београду и осталим местима, под утиском претходних дана, протекло је у много мирнијој атмосфери.

Аутор текста: А. Димитријевић
Фотографије: Горан Томић, Саша Јефтић

ОБИЛАЗАК ПОВРАТНИКА НА КИМ

Захваљујући финансијској подршци Комесаријата за избеглице и миграције Републике Србије (КИРС), након више од две године, сарадници Удружења за помоћ расељенима „Свети Спас“ из Београда, уз подршку партнера посетили су повратнике на Косову и Метохији (КиМ) и упознали се са тиме како данас живе и колико је подршка приликом повратка утицала на побољшање услова живота и њихову одрживост.

Путовање од Београда према КиМ трајало је дуго, али овога пута са много бољим путевима до административног прелаза Мердаре. Испред Мердара још увек лоши путеви са пуно ударних рупа. Испред полицијског пункта наилазимо на колону камиона и шлепера дугу два километра. Возачи камиона са македонским, српским, бугарским, хрватским, косовским и другим регистарским ознакама стрпљиво чекају завршетак процедура и дозволу за улазак. У тренуцима доколице, друже се, коментаришу и испијају кафу, као да су на било ком другом граничном прелазу. За њих у том тренутку не постоји проблем језика и нације. Једини проблем им је како да што пре пређу на другу страну и одвезу робу на одредиште.

У сусрет нам долази аутобус фирме „Адио турс“ врањских таблица, који иде према Београду. Као и обично, пун путника који свакодневно завршавају своје обавезе у централној Србији. Иако је уметност пробити се супротном коловозном траком (због паркираних камиона), релативно брзо стижемо до прелаза. Испред нас само једно путничко возило. Процедура контроле је кратка и професионална. Настављамо према Подујеву. Примећујемо велики број нових кружних токова и још увек нерегулисане односе са власницима земљишта кроз које треба да прође нови ауто-пут. На самом уласку у Подујево, наш возач нагло кочи, тик поред радника који се ниоткуда појавио и почео равнано да уклања земљу са пута, не проверивши претходно да ли му прети каква опасност од долазећих возила. Ваљда то често ради уклањајући земљу и блато које носе камиони његове фирме, па рачуна да возачи треба да воде рачуна о њему док он обавља свој посао. Десетак километара возимо јако обазриво, на добром путу где су коловозне траке одвојене банкином, који у тренутку бива испрекидан земљаним путем којим не може да се вози брже од 5 км на сат. И тако десетак пута, до саме табле која означава улазак у Приштину. Наставак пута према Призрену, као и раније, по солидном ауто-путу, којим се великом брзином крећу власници „јаких машина“.

ДАН ПРВИ

Наш сусрет са повратницима започињемо у Мушникову, селу на домаку Призрена. Иако активност обављамо у недељу, на прилазу и у самом центру села не затичемо никога, за разлику од ранијих година када је у центру села, код сеоске амбуланте, увек било пуно мештана и деце. Улазимо у двориште прве куће, до места на којем смо паркирали возило и домаћина питамо да нам објасни где се налази новоизграђена кућа наше прве саговорнице. Да нам не би објашњавао, љубазни домаћин креће испред и доводи нас до куће Браниславе Љубисављевић.

Мушниково је насеље у општини Призрен. Део је Средачке жупе. Налази на територији катастарске општине Мушниково површине 795 ха. Налази се на обронцима Шар-планине, десетак километара удаљено од Призрена. Најранији писани запис о селу датира из 1465. године, када се помињу Срби приложници из „Мучникова“. У селу се налазе остаци двеју цркава, Црква Св. Петра и Павла из 14. и Црква Св. Николе из 16. века.

Село је 1947. године имало 99 кућа. Срби православци (94 куће) и Муслимани српског језика (5 кућа).

Од тога старинци 16 кућа, стари досељеници 83 куће пореклом из (Горње Мораве-Ѓиљанске околине), са Косова, из Призрена, из Сирињке Жупе, из Тетова, из Македоније и Бугарске.

Становништво чине Срби и Муслимани од којих се поједини декларирају као Албанци, али у домаћинству говоре српским језиком. Етничка свест становништва се мењала од пописа до пописа.

По задњем попису становништва из 1981. године, у Мушникову је живело: 1079 становника (211 Србина, 685 Албанаца, 160 Муслимана)

извор: Википедија

С обзиром да ову посету КиМ, због тренутне политичке ситуације, карактерише бојазан и обазривост код наших саговорника, како повратника тако и званичника задужених за подршку повратницима, са чиме се по први пут сусрећемо од 2003. године, на самом почетку ове репортаже, мало ћемо више простора оставити за нашу прву саговорницу, будући да њена животна прича то заслужује. По први пут, приликом посете повратницима десило нам се да саговорници (како ИРП тако и званичници) не желе да им се објаве изјаве нити дозвољавају да их фотографишемо. Један од корисника пристао је на разговор уз обећање да ћемо објавити само његове иницијале, без фотографије. Схватајући озбиљност ситуације и терен на којем се налазимо, прихватили смо такав начин извештавања на штету наших читалаца који ће остати ускраћени за битне информације.

ТРНОВИТ ПУТ ДО ПОВРАТКА

Бранислава Љубисављевић нас срдечно дочекује испред своје куће, не скривајући радост што је коначно посећујемо у новој кући коју је успела да добије после вишегодишњег аплицирања код невладиних организација које се баве подршком. Каже да је правда ипак достижна и да је било време да и она добије кров над главом. Након што нам је показала кућу, Бранислава почиње своју животну причу.

„Пре 1999. године сам радила у Призрену у фабрици ИСФ „Прогрес“. У граду смо живели приватно, а за викенд смо одлазили у породичну кућу у Мушникову. Два дана пре уласка КФОР-а у Призрен, позвонио нам је комшија на врата и рекао да би најбоље било да напустимо Призрен, да нам он не може гарантовати безбедност. Предложио нам је да одемо за Београд. Одлучили смо да одемо из Призрена, али само до Мушникове, рачунајући да ћемо тамо бити безбедни и да ће се брзо створити услови за повратак у град.

У Мушникову смо били неколико дана. Било је пуно породица које су ту побегле из града. Међутим, сваким даном млађи су почели да одлазе за централну Србију. Неколико дана после повлачења наше војске, поред села је пролазила једна јединица граничара која је била смештена у селу Љубиње, на граници са Македонијом. Покварило им се једно возило па су га у селу поправљали. Мој супруг им је рекао да немамо чиме да идемо и питао их да кренемо са њима. Прихватили су нас. Превезли су нас до Лесковца, где смо ноћили у бомбардованој касарни. Сутрадан смо отишли до родбине у Крушевац, али ни ту нисмо могли дуго да се задржимо, да никоме не бисмо били на терету. Били смо смештени у гаражи. Спавали смо на креветима за плажу. Није било услова, морали смо даље, код мојих у Македонију. Како нисмо имали важеће пасоше, отишли смо за Београд да отпочнемо процедуру за издавање пасоша, а онда и до македонске амбаскаде да их замолимо да процедуру убрзају.

Имали смо среће. Амбасадор Републике Македоније је био предусретљив човек. Како би убрзао процедуру, дао нам је потврду за прелазак границе. Питао ме је имамо ли пара за пут. Како смо све што смо имали потрошили у Крушевцу и на путу до Београда, признала сам да немамо. Обезбедио нам је карте за пут, дао потврду, да не бисмо имали трошкове у Београду док чекамо да пасоши буду готови.

Испоставило се да службеници на македонској граници нису хтели

Бранислава Љубисављевић

да нас пусе уз потврду амбасаде, па сам поново морала да зовем амбасадора телефоном који је у разговору са службеницима границе средιο да нас пусе.

У Македонији смо били две и по године код мојих родитеља, у центру Тетова. Међутим, како је време пролазило, ситуација је почела да подсећа на ону са Косова. Једног дана, процењујући ситуацију, супруг ми рече да пакујем ствари, да се вратимо у Србију. Почела сам да пакујем ствари за полазак. Син је дошао да ми помогне. Радили смо на тераси. Сагао се да ми дода ствари. У једном тренутку ухвати се за главу и рече ми да га придржим. Видела сам крв. Рекох, шта ти би. Он одговори да не зна. У том тренутку моја мајка, која је била поред нас, подиже метак (тане) са пода (ево га, чувамо га за успомену). Неко је пуцао или је метак залутао и спржио му део лица. Да се није сагао да ми помогне, данас не би био жив.

Бранислава Љубисављевић

Вратили смо се у Београд и настанили се приватно у Рушњу. Супруг је, после тешке болести, преминуо 2004. године. Остала сам са троје деце које је требало извести на пут. Богу хвала, успела сам. Дуго година сам покушавала да уђем у програм за изградњу куће у Мушникову, да имам нешто своје. Захваљујући Канцеларији за КиМ (директору Петру Петковићу, Министарству за заједнице и повратак (министру Горану Ракићу) и Међународној организацији за миграције (ИОМ), након заједничког састанка у Београду, донета је одлука да ми се изгради кућа.

Задовољна сам изградњом куће, намештајем и белом техником коју сам добила. Најзад имам своју кућу. Већ две године колико боравим овде, радим ручне радове, правим зимницу, помажем старијима од мене, те тако испуњавам дане“ – завршава Бранислава.

ПОЖАР У МУШНИКОВУ

Након разговора, Бранислава нас води на други крај села, код друге повратничке породице, на брдо. Не можемо а да не приметимо да на путу има пуно сеоских чесама из којих нон-стоп тече питка изворска вода. Задихани, стижемо до наших нових домаћина. **Снежану и Драгољуба Славковића**, затичемо како постављају ограду у кругу сеоске цркве Св. Петра и Павла. Накратко престају са радом како би обавили разговор са нама, напомињући да немају баш пуно времена зато што треба да припреме ручак радницима који раде на уређењу круга око цркве. Покушавамо да разговор убрзамо, али нам сами домаћини у својој причи отварају нове теме, па је радницима ипак каснио ручак.

Чесма

Мушниково

Славковићи су пореклом из Мушникова. До 1999. године су живели и радили у Призрену, а за викенд су долазили код родитеља у Мушниково. Пре 1999. године Снежана је радила у Медицинској школи у Призрену, а Драгољуб при Министарству трговине. Имају три ћерке.

„Из Призрена смо се иселили када и већина Срба, 12. јуна 1999. године“ – почиње причу Драгољуб. „Отишли смо у Крушевац, код свастике. Месец дана после егзодуса, Министарство трговине ме је распоредило да радим у Косовом Пољу, одакле сам пребачен на Брезовицу. На Брезовици сам радио до 2005. године. У то време је општинама управљао УНМИК и могу да кажем да су нам доста помагали“ – прича Драгољуб.

Причу наставља Снежана: „Дуго година смо покушавали да нам се нешто направи у Мушникову, да можемо ту да живимо. Кућа у којој смо живели раније са родитељима је доста стара и неусповна. Први пут смо конкурисали за подршку 2013. године. У тој намери смо успели

2019. године уз подршку организације ИОМ и ОКЗП општине Призрен. Кућа је мала, али је бар нова. Има уређено купатило, што је најважније. Задовољни смо квалитетом градње, мада је кућа могла да буде мало већа, нас је петоро, а добили смо и унуке. Али, хвала и за толико, снаћи ћемо се. Сами смо, од уштеђевине, доградили малу кухињу испод степеништа, како бисмо од постојеће кухиње направили спаваћу собу. Супруг је направио баштицу поред реке (која је тик уз кућу), а направили смо и зидић, каскаде, о свом трошку. Планирамо да ту направимо малу воденицу. Са комшијама лепо живимо. Немамо никаквих проблема, само да је мало више подршке за одрживост. Ипак, смо ми сада пензионери“ – завршава Снежана.

Драгољуб нас упознаје са историјом цркве Св. Петра и Павла. „Ово испред цркве су остаци старог јасена. Дрво је из 14. века. Срушио га је олујни ветар. Доле до чесме, све је црквено земљиште. Овде је некада био манастир. У цркви се налази јединствена фреска аутора који је исту и многе друге фреске фрескописао и на Хиландару.

Сваке године обнављамо по нешто на цркви, од прилога људи и од пара које стављају на иконе. Постоји и жиро рачун за обнову цркве. Завод за заштиту споменика културе урадио је дренажу у дубини од метар и по, тако да сада нема влаге која је до тада уништила велики број фресака и унутрашњост цркве. Реновирали су кров и увели струју. Обрађујем дрво, па урадим по нешто за потребе цркве, сто, клупу, рамове за слике, табле са цитатима мудрих изрека патријарха Павла. Црква је посећена. Поред православних верника, посећују је и муслимани“ – завршава Драгољуб.

У току разговора са Славковићима, прилази нам **Снежана Живковић**, која се, како сама каже, у Мушниково вратила 2003. године. Кућа јој је направљена 2006. године, према тадашњим проценама и стандардима, без плоче, без изолације, фасаде и ивичњака. Кућа је неусповна, у њој не може да се живи, а како нема примања, није у стању да сама кућу доради, па годинама тражи организацију која би јој помогла у стварању нормалних услова за живот. Према њеном казивању, у Мушникову је десетак месеци годишње. У централну Србију, код деце, оде зими на два три месеца, када наступе велике хладноће. Десио јој се да је у Мушникову задеси велика количина снега, због којег није могуће ни испред куће да се изађе.

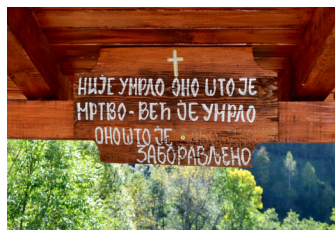
Док нас, као сваки добри домаћини, испраћају до нашег возила, Драгољуб примећује дим из крова запуштене старе школе у којој су се школовала деца из овог дела Мушникова (док је било деце, до 1999. године). Чујемо и сирене ватрогасних кола. Брзом акцијом ватрогасаца, пожар је локализован. Да нису стигли на време, школа би изгорела. Наша екипа успела је да фотографијом забележи и тај момент. Како смо наредног дана информисани, пожар су изазвала тројица малолетника који су се након ширења ватре уплашили и сами позвали ватрогасце, а након доласка полиције, сами се и пријавили. Како наш извор информисања каже, претходних дана су у школи учили бројеве телефона хитних служби (полиције, прве помоћи, ватрогасаца) и начин поступања када наиђу на неку непредвиђену хитну ситуацију, па су то изгледа хтели да примене у пракси. Играла се деца?!

Снежана и Драгољуб Славковић

Фреске у цркви Св. Петра и Павла

Изрека патријарха Павла

Интервенција ватрогасаца

С обзиром да смо у Мушниково допутовали право из Београда, закључили смо да треба завршити овај радни дан и припремити се за наредни када је у плану обилазак првог повратника у Средску, Зорана Стефановића, познатог по надимку Џамбаз. Покушали смо да се најавимо Зорану у повратку према Призрену, али су врата дворишта куће била закључана.

ДАН ДРУГИ

Из Призрена, поново одлазимо до куће Зорана Стефановића на улазу у Средску. Улазна врата су поново закључана. Један од наших сарадника прескаче ограду и одлази до улазних врата куће, стално се осврћући да из неког дела дворишта не истрчи пас чувар. Ми га (далеко од „опасне зоне“) храбримо и уверавамо да „највероватније“ нема пса чувара. На срећу нашег сарадника који се одважио да уђе, није га било. Није било ни Зорана код куће. По призренском обичају, где су врата путницима намерницима и комшијама увек била отворена, наш одважни сарадник се хвата за браву и проверава да ли су улазна врата куће закључана. Јесу, закључана су.

Не одустајемо. Зоран из Призрена не иде нигде. Или је отишао да заврши неки посао у граду или је у манастиру Светих Архангела, где често борави. Враћамо се до манастира Светих Архангела.

Прилазећи манастиру, примећујемо камион, иза њега неку робу и неколико људи. Прилазимо и сазнајемо да је у току расподела хуманитарне помоћи коју дели ОКЗП општине Призрен. Службеник ОКЗП **Спаса Андрејевић** пристаје да нам да краћу изјаву о активностима.

„Помоћ коју данас делимо, добијају породице невећинских заједница у Призрену. С обзиром да ја представљам српску заједницу, потрудио сам се да обезбедим помоћ за исту. Могао сам да обезбедим помоћ за много више породица, али, на жалост, нема коме да се дели. За помоћ се пријавило педесетак породица. Многи су отишли. Са друге стране, има старијих који нису чули или нису поднели захтев, а помоћ им је потребна. На жалост, не можемо да им дамо помоћ ако се сами нису пријавили и формално попунили захтев.“

Ово је активност Канцеларије за заједнице, а средства су општинска. Свака породица добија пакет уља, пакет млека, џак брашна и пакет у којем се налазе средства за хигијену и прехранбени производи. Овде данас делимо помоћ за кориснике из Призрена, Новака, Средачке жупе. За недељу дана планирамо расподелу дрва за огрев“ – каже Андрејевић.

Користимо прилику да га питамо за процедуре, ко има право да добије помоћ, с обзиром да су нам се, приликом задње посете Мушникову повратници жалили да прошле године нису добили ни дрва, а ни другу врсту помоћи која се делила.

ПОМОЋ ЗА СВЕ

„Овога пута су добили сви који су аплицирали“ – наставља Андријевић. „Мислим да то није исправно, зато што међу њима има и оних боље ситуираних, али морам да поштујем Уредбу по којој је то одређено. Ми тачно знамо ко овде стално живи и каквог је имовног стања, коме је помоћ неопходна. Битно нам је да покријемо оне који су стално ту, а не оне који узму помоћ и однесу је за Краљево, Крагујевац, Крушевац. Има оних који су прошле године били на списку за огрев, али нису били ту када се делило. То није наша грешка, већ њихова. Таквима не слеђује помоћ и ту ми је мирна савест.“

Спаса Андријевић-лево,
Златко Маврић

– Питамо Андрејевића каква је ситуација са Србима у граду?

„Из дана у дан све је мање Срба у граду. До скоро је у граду било тридесетак Срба, сада нема ни десет. О њима водимо више рачуна него о овима са села. У Новакама, одакле сам, може да се посеје пшеница, неко воће, поврће, да се од тога живи. У Жупи, такође. У граду немају тих услова. Преживљавају искључиво од пензије или социјалне помоћи“ – завршава Андрејевић.

С обзиром да се, док смо водили разговор, створио ред оних који су чекали да приме помоћ, остављамо екипу из Канцеларије за заједнице општине Призрен да настави са расподелом, а ми се упућујемо до манастира како бисмо потражили Зорана Стефановића-Џамбазу.

Зорана смо хтели да интервјуишемо зато што су данас сви заборавили на њега, а он је пионир или боље рећи Одисеј средачки. Вратио се на своје парче земље и ни од кога никада није тражио нити прихватио помоћ. Заборављен је, а данас у први план избијају они који до 2010. године нису смели да приђу административном прелазу КиМ, а камоли да дођу до места из којег су избегли.

Затичемо га на платоу испред конака. Хвата последње зраке новембарског сунца. Срдачно нас поздравља. За разлику од ранијих година, када би скочио и руковао се, дочекује нас заваљен у столицу измињавајући се што не устаје. Стигле га године, каже, отежале ноге, али је за разговор са нама увек спреман.

Зоран се вратио у Средску 2001. године, када у засеоцима није било ни једне особе. У школи је била смештена јединица КФОР-а. Дошао је на своје парче земље, али му нису дозвољавали да остане, терали су га, сматрали су да представља претњу, да није безбедно.

УБИЈТЕ МЕ, ЈА ОСТАЈЕМ!

„Ја сам дошао 2001. године али су ме отерали – почиње Зоран своју причу. Ја дођем, Немци ме, са аутоматима на готовс, отерају. Ја опет дођем, Немци ме поново отерају. И тако неколико пута, до 2002. године. Тада задњи пут дођем, дођу и они да ме отерају. Ја кажем, убијте ме, ја не идем, ово је моје. Они оду до манастира Светих Архангела, до тадашњег игумана, оца Германа и кажу му, има један Србин, ми га отерамо, он поново дође, ајде са нама, кажи му да иде и да се више не враћа.“

Дође отац Герман и каже ми шта су му рекли. Герман је добро говорио енглески. Ја му онда кажем да ја ниједи нисам узурпирао, да је ово моје и да ме оставе на миру. И тако буде, оставе ме они, али су дуго времена сваки дан по неколико пута са упереним аутоматима долазили да ме посећују, да виде шта радим. Како је време пролазило, почели су да ми долазе пријатељи и комшије Турци и Албанци из Призрена, дружили смо се. После неколико месеци, престао сам да будем предмет интересовања КФОР-а. Све после тога је историја“ – каже Зоран.

Џамбаз (надимак по ком га сви знају) од 2001. године не напушта Средску/Призрен. Често је у манастиру, док је могао, помагао је радећи. Сада је довољно да је ту, да се нађе, када је игуман манастира, отац Михајло због обавеза одсутан.

„Стално сам овде. У централну Србију не идем. Нећу никоме да сметам, нећу никога да оптерећујем. Направио сам и споменик себи у Призрену. Уписао сам и годину рођења. Рекао сам мајстору да стави и датум „1937-20“, али, мајку му, није хтео. Каже, када умреш нека твоји дођу да ми кажу, урадићу то. Ти си то платио, али сада нећу.“

Више ми нико не долази у кућу, не посећује ме. Нема ко. Моја генерација полако одлази. Неки су умрли, неки отишли за Турску, неки код деце за Данску. Остао сам сам. Сада сам чешће овде, у манастиру.

Већ два месеца немам ни воде у кући па немам услова за одржавање хигијене. Средска је била насељена искључиво Србима. Сада

Расподела помоћи

Зоран Стефановић Џамбаз-лево,
Саша Јефтић

је скоро све продато. Све око мене су купили Албанци. Немам никаквих проблема са њима, али ми је неко од нових комшија искључио довод воде када се он прикључио на водовод. Намерно или не, не знам. Сада немам воду. Не могу руке да оперем, да се окупам, да направим кафу. Видели сте, данас су делили помоћ. Звао ме је Спаса (општински службеник) да се пријавим. Нисам хтео. Шта ће ми. Мени сада не треба пуно. Нисам се пријавио“ – завршава Зоран своју причу.

Манастир Св. Архангела

У току разговора са Зораном Стефановићем, за полазак се спрема група Тајланђана која је ноћила у манастиру. Истовремено, у круг манастира улази и група ходочасника која се вратила из обилазке Горњег града (680 мнв), цитаделе, грађевине из 12. века, која се налази на брду изнад манастира на узвишици од 150 метара. Иако се до Горњег града стиже опасним и стрмим козјим стазама, па се не зна да ли је тежи успон или силазак, на лицима ходочасника се огледало задовољство и одушевљење несвакидашњим приказом којем су одозго сведочили. Поносно показују снимке које су са те позиције снимили.

Тајланђани

ХОДОЧАСНИЦИ

Парохијски свештеник Стефан Марић, нас упознаје да је група ходочасника из парохије Ахен, из Немачке. Иако му родитељи нису са КиМ, отац из Тузле, а мајка из Босанског Шамца, а он рођен и одрастао у Немачкој, често долази на Косово и Метохију.

„Дошли смо овде да вас мало подржимо, да залијемо корење да се не осуши“ – почиње отац Стефан. „Свест српског народа се буди посебно што се тиче Косова и Метохије. Радује ме што се млади више распитују, истражују и увек питају, оче када ћемо организовати екскурзију на Косово. Купују тамо мајице са мотивима манастира, из патриотских и верских разлога и тако смо почели да се организујемо и долазимо на Косово. На пут је кренула много већа група верника, али на жалост неки су због процедура враћени са немачког, док су други враћени са приштинског аеродрома. Овде смо већ пет дана. Обилазимо наше светиње и наш народ, породице које овде живе, да наши верници виде да нам је овде корење и да нећемо дозволити да се осуши, да ћемо када год можемо долазити да га заливамо. Свако од нас. Кап по кап. Залићемо га да цвета, да буде у пуном сјају.

Народ који обилазимо на КиМ, игумани, монаси, нам се захваљују што их посећујемо. Заправо, ми упућујемо захвалност њима, што су нас прихватили и што опстају. Хвала им што се враћамо духовно много богатији и зрелији. Обишли смо доста места и манастира на Косову и Метохији. Захвални смо Богу што нам је допустио да будемо овде, што можемо да чујемо сведочења нашег народа, како о њиховом страдању, тако и о њиховој радости. Радује нас што смо се уверили да је наш народ пун живота и одлучности да истраје иако живи у тешким околностима, овде на базиону српства и православља. Није богат онај ко има пуно новца, него онај ко носи Бога у себи, а мислим да цело Косово и Метохија носи Бога у себи“ – каже отац Стефан.

Отац Стефан Марић

Ангелина Кунарац, из групе ходочасника, рођена у Босни, преко 30 година живи у Немачкој: „Још увек сам под јаким утисцима свега што сам овде видела и доживела. То се једноставно речима не може описати. Просто, имам осећај кривице због тога у каквом بلاгостању

ми живимо у Немачкој, а овај народ овде нема скоро ништа од материјалног богатства, слобода кретања им је ограничена, а ипак су срећни, јаки и снажни. Први пут сам овде, али сада када сам ово доживела, доћи ћу сигурно поново.“

Александар Ђорђевић је пореклом из Пожаревца, али је рођен и живи у Вуперталу у Немачкој. „Имао сам срећу да у својој 31. години, уз благослов оца Стефана, по први пут дођем на КиМ у обилазак нашег народа и светиња. Немам речи које би могле да опишу моје емоције. До сада сам био уверен да сам ја Србин, православца, верник. Сада видим да сам био у заблуди. Сада видим да моја даља мисија мора да буде ширење по Немачкој истине о Косову, о животу наших људи, о светињама на КиМ. Мисија ће ми бити да обавезем сваког кога познајем да макар једном дође на Косово и Метохију, да осети ову лепоту и бољу благодет“ – завршава Александар и жури да се прикључи групи која се спрема за заједничку фотографију, успомену на посету овој светињи.

Група верника из Ахена-Немачка

ДАН ТРЕЋИ

У Призрену је сву ноћ падала киша. Јутро је сунчано. По мокром коловозу, крећемо за Драгаш. Након неколико минута време се нагло мења. Из сунчаног јутра улазимо у маглу и сивило. Пут испред нас и планина у правцу Драгаша, прекривена је маглом. С обзиром да нам је отказала електроника, у возилу нема грејања. Хладноћа улази у кости, стакла се замагљују. Након неколико километара од почетних 450-470 метара надморске висине, брзо се пењемо на 1000 метара. Одједном се мења звук мотора и возило губи снагу. Одлучујемо да пут наставимо, да се што више приближимо Драгашу. Улазимо у Драгаш, надморска висина је 1050 метара. Паркирамо близу зграде општине и јављамо шефу ОКЗ да смо стигли. Отварамо хаубу мотора и констатујемо да се откачила турбина. Уље се разлило свуда по мотору. Контактирамо сервисера у Београду и добијамо инструкције о даљим поступцима и озбиљности квара. Одлучујемо да прво завршимо послове због којих смо дошли, а да се након тога позабавимо колима.

Наш домаћин у општини Драгаш је **Узаир Хамза**, шеф општинске канцеларије за заједнице и повратак. Затичемо га на радном месту и договарамо динамику наше посете. Због обавеза господина Узаира нећемо моћи у континуитету да урадимо све предвиђене активности. Морамо се уклопити у слободне термине између његових неодложних обавеза, састанака комисија, који су заказани у периоду после нашег договора. Почињемо са интервјуом, уз договор да након тога направимо паузу, због састанка на којем мора да буде присутан, па да након тога обилазимо кориснике.

ГОРАНЦИ СУ ЗАПОСТАВЉЕНИ

„Канцеларија за заједнице и повратак има пет запослених.“ – информисао нас господин Хамза. „Канцеларије за заједнице успоставио је УНМИК, уредбом 2000/45. Касније је функционисање истих уређено новим правилником 2/2010, од када почињу да функционишу као Канцеларије за заједнице и повратак. До сада смо у скупштини имали 27 одборника. После верификације коначних резултата пописа, тај број би могао да падне на 21 одборника, што ће бити лоше за деловање и одлучивање невећинске заједнице. Битно ће се смањити број одборника што ће утицати на отежано функционисање невећинске заједнице.

Као канцеларија, такође пратимо, проценат запошљавања, употребе језика, дискриминације на другим пољима. Бавимо се и подршком у повратку, активно. Бавимо се и репатријацијом. Велики број наших људи је у земљама западне Европе. Један број њих изражава жељу за повратком. Ми се трудимо да им помогнемо, у сарадњи са Бироом за запошљавање, да се овде оспособе за нека

Узаир Хамза

актуелна занимања, како би имали шта да раде и издржавају породицу када се врате.

Ја сам 25 година у овој Канцеларији. Нисам задовољан досадашњом подршком која је пружена повратницима у општини Драгаш. У односу на друге општине, Драгаш као општина и Горанци као заједница су запостављени. Настојимо да се у наредном периоду то побољша.

У сарадњи са МЗП реализујемо пројекат изградње шест кућа за повратничке породице. Пројекат реализује Међународна организација ИОМ. То је у великој мери дало вољу онима који су расељени да се пријаве у већем броју како би се вратили овде и наставили свој живот у месту у којем су рођени. Заинтересованих за повратак има доста, али процедуре отежавају реализацију. Иако је већина заинтересованих регистрована за повратак пре десет и више година, процедуре захтевају да се они поново пријаве, што изазива незадовољство код расељених.

Драгаш је Горански или Горански и Бошњачки општински центар, у зависности од тога како се ко изјашњава. Албанци су се овде доселили 1966. године и од тада имамо сталну промену структуре становништва. Велики број Горанаца је продао имовину. Велики би успех био уколико бисмо успели да прогурамо идеју да општина у Драгашу изгради стамбену зграду у којој би били смештени социјални случајеви и повратници.

Трудимо се као канцеларија да утичемо на правилну расподелу средстава из буџета за уређење инфраструктуре. Готово сваке године за уређење инфраструктуре у Гори уложи се преко милион еура.

Учествујемо у бројним пројектима, један од пројеката који покрећемо је брендирање Шарског сира. Призрен има фабрику Шарског сира, а познато је да се у нашим крајевима гаје краве, овце и прави најбољи Шарски сир. Шарски сир је наш бренд и ми ћемо га заштити. То је такође прилика за повратнике да се укључе у производњу овог траженог производа – завршава Хамза.

Правимо паузу од пола сата да би господин Хамза могао да присуствује заказаном састанку, па заједно крећемо у обилазак прве повратничке породице, у Драгашу.

У центру Драгаша, у скученом простору породичног дворишта дочекује нас, поред куће у изградњи, **Нагип Ибрахими** са супругом.

„Петочлана смо породица. Вратили смо се из Новог Пазара. Тамо смо тешко живели. Бавио сам се физичким пословима. Добио сам гангрену, изгубио ногу и више нисам могао да радим физичке послове. Живели смо као подстанари, плаћали кирију. Нисмо више могли да издржимо. За градњу куће сам конкурисао 2009. године. Ето, дошао сам и ја на ред. Кућа ми се гради. За сада сам задовољан радовима. Простор у којем се кућа гради је веома ограничен, мали, тако да није било могућности да се гради приземна кућа, него су првобитни типски планови морали да се дорађују како би ми се правила кућа на спрат“ – каже Нагип.

Да је простор скучен, уверили смо се и ми. Са опремом коју поседујемо нисмо успели да фотографисмо објекат у градњи, с обзиром да је простор мали и не може се снимити у целини. Помогао нам је Узеир који је то урадио својим телефоном.

Крећемо ка месту Зли Поток. Успут застајемо да обиђемо кућу чија је градња при крају. Повратник, власник куће, не жели да објавимо његово пуно име и презиме нити фотографију, па ћемо употребити само иницијале.

К.Р. „После рата исељење је почело стихијски. Било је проблема. Људи су били у паници, масовно су одлазили. Моја се породица исељила за Нови Пазар, а ја сам био на релацији Нови Пазар – Београд. Студирао сам у Београду. По струци сам дипломирани инжењер електротехнике. Са садашњом супругом сам се упознао путем интернета. Она је била расељена у Краљеву. Узели смо се 2006. године. Званично смо се вратили 2012. године. Живели смо приватно. Нисмо хтели код рођака, да не сметамо. Тада су кирије биле ниске. Међутим, у задње време је закуп доста поскупео, па већ неко време живимо код таста. Сада нас је шесторо у породици, имамо четворо деце. Сви похађају школу овде у Драгашу.

Тренутно сам незапослен. Радио сам у просвети, али више не радим. Повремено радим приватно на инсталатерским пословима, електроинсталације.

Нагип Ибрахими са супругом

Кућа је завршена. Остало је да се среди још керамика и ламинат. Задовољан сам урађеним, поготово када знам да је то, та корећи, поклон. Једва чекам да се уселим и живим у њој. Добићу и грант за одрживост, опрему за електричарски занат. Договорили смо се са пријатељем да заједно покренемо приватан бизнис“ – завршава причу наш саговорник уз понуду да му се јавимо, када завршимо обилазак корисника, како би нас повео до мајстора за решавање проблема са турбином на колима.

Наша екипа, наставља пут Зли Потока. Са 1050 метара надморске висине, брзо прелазимо на 1200, 1300. Пролазимо поред новоизграђеног пута према Албанији. Граница је на неколико стотина метара удаљености. Стижемо на 1440 м нмв. Са висине простира се поглед на село Зли Поток у котлини. Уским, земљаним путем до нашег одређеног места, куће у изградњи повратнице Емине Вејали. До саме куће колима нисмо могли зато што се на путу испречио камион грађевинске фирме која изводи радове на кући.

К.Р.-лево, поред новоизграђене куће

Зли Поток

Зли Поток је насеље у саставу општине Драгаш, површине 2712 ха. Зли Поток је горанско село. Село се први пут помиње 1348. године, у повељи цара Стефана Душана манастиру Св. Арханђела. У истој повељи помиње се и оближње место Страторје, где се, по предању, налазио логор царске коњице.

По турском попису из 1455. године у Зли Поток у је уписано 10 српских кућа. У селу је постојала црква Преображења, испред које су, на дан Преображења (19. августа), одржавани сабори.

У Гори надимак Пеливан је резервисан за мештане села Зли Поток, иако је пеливана (рвача у истоименој борби) било из целе Горе. Данас су најпознатији посластичари Злипоточани а скоро све њихове посластичарице носе назив Пеливан.

У Злом Поток се налази и вила, за коју се у прошлости веровало да чува Гору. Ова вила нема посебно име већ се зове управо Вила, односно "Самовила" или "Санвила". Овакво веровање је заоставштина словенске митологије из претхришћанског периода. Персонификована је у облику дрвета које расте на осами у атару села Зли Поток. Данас, верског значаја нема, али је од великог симболичког значаја за Гору и Горане. Насеље има горанску стопроцентну етничку већину.

извор: Википедија

Емина Вејали је са породицом била расељена у Београд. Како сама каже: „Нисмо могли да се снађемо у Београду. Одлучили смо да се вратимо. Нисмо тамо имали шта да радимо. Немамо ни овде али смо бар у свом месту. Повремено радимо сезонске послове, беремо лековито биље. Живимо од социјалне помоћи. Кућа се гради. До сада сам задовољна радовима. Овде живим са два сина и једном ћерком. И деца, повремено нађу неки посао, али више не раде него што раде“ – информисао нас Емина.

Крећемо назад за Драгаш да нашег водича кроз Гору, Узаир Хамзу, одвеземо до општине, на наредни састанак на који, због обавезе са нама, већ касни. Пред нама је још један од изазова на овом путу. Нема простора за окретање возила. Мора се назад, у рикверц.

Кућа у изградњи Емине Вејали

Више од 200 метара уз велики нагиб, на уском путу где је са једне стране амбис, а са друге земљана и камена препрека, као и ситни, оштри каменчићи по путу који прете да поцепају гуме. Након мало више напора возача, страха сапутника и јак мирис прегореле ламеле, стижемо поново на узвишицу од 1440 м нмв, на којој постоји мало проширење на којем је могуће окренути возило. Приликом окретања, констатујемо да је педала квачила кроз пропала и да се сама не враћа. Подижемо је руком и молимо се да се испуни уверење сервисера да је код новијих верзија возила ламела самоштелујућа, да ће се за кратко време педала вратити у функционални положај. То се ускоро и дешава. Педала се „опоравила“ али нас је интензивни мирис сагореле ламеле пратио још два дана.

Журимо до општине, где се поздрављамо са нашим сапутником, господином Хамзом и на путу према Призрену, стајемо код првог сервиса да решимо проблем са турбином са које су отпали шрафови. На нашу срећу, бар је овај проблем брзо решен. И даље возимо са неисправном електроником, отвореним петим вратима, стално укљученим стоп светлима, упаљеном чек лампицом и другим проблемима. За сада је важно да нас возило не остави на путу. Барем док не завршимо обилазак свих корисника са којима смо договорили сусрет.

ДАН ЧЕТВРТИ

Из Призрена крећемо према Ђилану. У Ђилану нам се придружује колега из партнерске организације, са којим крећемо у обилазак повратника којима су изграђене нове куће. Посећујемо повратнике у Шилову, на узвишењу, где су повратничке куће у низу, у мирној улици, коју сада зову Ђиланско сокаче, пошто су становници те улице пре 1999. године живели у Ђилану. Иако смо у пратњи колеге којег добро познају, повратници су неповерљиви, нерадо прихватају разговор, бојећи се за своју безбедност након објављивања текста. Њихови одговори су кратки и не дају нам потпуну слику о њиховом стању пре и након повратка.

Велибор Антонијевић је интерно-интерно расељено лице, односно лице расељено унутар КиМ. Као и сва расељена лица, Велибор има специфичну животну причу: „До 1999. године сам радио у Ђилану као шеф у хотелу Кристал/Европа. Нисмо се ми тада иселили. У Ђилану смо живели до 17. марта 2004. године. Радио сам у једној кафани у Ранилугу, а живео у Ђилану са супругом и децом. Када су почели немири 17. марта 2004. године, радио сам у Ранилугу, нисам знао шта се дешава.

Имам двоје деце, сина и ћерку. Син је инвалид. Да није било УНХЦР-а да их извуче колима и смести у колективни центар у Ранилугу, ко зна шта би са њима било. Док нисмо добили ову кућу, коју нам је изградио ИОМ, много смо тешко живели. Кућа јесте мала, али нам је много олакшала живот. Добили смо и намештај, белу технику, храну и хигијену за неколико месеци. Од сопствених средстава сам доградио још једну собу. Морао сам и земљиште да купим на којем је кућа изграђена. Ја и даље радим у кафани, примамо и туђу негу за сина, може да се живи, битно је само да буде мир“ – каже Велибор.

Велибор Антонијевић – други с лева

ЃИЛАНСКО СОКАЧЕ

Наша наредна саговорница из Ђиланског сокачета, **Верица**, такође је живела у Ђилану до 17. марта 2004. године. Након немира, она се са породицом вратила да поново живи у Ђилану, али није дуго могла да издржи. До изградње куће у којој сада живе, пет година су живели у Шилову, као подстанари.

Кућу је добио син. Задовољни су квалитетом градње и добијеном помоћи, али је кућа била мала за целу породицу, па су сами доградили собу за Верицу.

Ђиланско сокаче

Колега нам појашњава да су куће грађене по усвојеним процедурама, којима је предвиђено колико квадрата припада одређеном броју чланова домаћинства и да су то најчешће типски објекти код којих није могуће одступање.

Из Шилова крећемо до Беривојца, место у Косовској Каменици. На уласку у Беривојце видимо раздрагану децу у сеоској школи, истурено одељење ОШ „Десанка Максимовић“. Да бисмо могли да обавимо разговор са децом и фотографисамо школу и ученике, одлазимо до директора, матичне школе „Десанка Максимовић“, како би добили одобрење.

Драган Крстић, директор основне школе, именован је на ово место два дана пре нашег доласка. Информисао нас да је школа у Беривојцима старијег датума, да је у кругу школе направљен нови вртић те да у склопу вртића функционише Музичка школа „Војислав Христић“. У школи уче деца од првог до четвртог разреда. Након разговора са директором и са његовим одобрењем, одлазимо до школе да усликамо раздрагану децу. Међутим, затичемо празно двориште. Почела је настава. У настојању да испоштуемо процедуре, овога пута смо остали без интересантних фотографија.

Пролазимо кроз Беривојце. Одлазимо на брдо где је на општинском земљишту изграђено читаво насеље за РOME повратнике.

ЖИВОТ ОД СОЦИЈАЛНЕ ПОМОЋИ

Мухарем Ахмети се са породицом од девет чланова из неусловног ромског насеља у Земуну вратио у Беривојце, где му је на општинском плацу изграђена кућа. Приликом сусрета, користи прилику да нас замоли да искористимо своје контакте како бисмо му помогли да се испред његове изградње кућа за још једног његовог сина са породицом, који намерава да дође и живи поред њих.

„Рођен сам у Каменици, где сам и живео до 1999. године, када смо отишли у Београд. У Београду, Земуну, смо живели код моје тетке у кући која није била малтерисана. Радио сам на кванташкој пијаци. Не можеш да живиш само од хуманитарне помоћи, породица је велика. Београд је велики град, велики су трошкови. Морали смо да се вратимо. Конкурисали смо и изграђена нам је ова кућа. Задовољни смо. Имамо своју кућу. Нову. Живимо од социјалне помоћи, немамо шта да радимо, али су овде трошкови живота мањи него у Београду. Ја више не могу да радим тешке физичке послове. У сезони одем на брање маљина и другог воћа и поврћа, али не смем да се замарам, болестан сам“ – наглашава Мухарем.

До куће Мухарема Ахметија налази се кућа наше друге саговорнице, Рамизе Реџеџи. Рамизу у кући затичемо са ћерком. Рамиза је са својом шесточланом породицом, такође, дошла из Земуна, пре три године. Добили су кућу у реализацији ИОМ-овог пројекта РРК5. Задовољни су радовима и добијеном помоћи, али посла нема.

Рамиза Реџеџи: „Сада нас је само троје у кући. Овде нема посла. У сезони смо ишли да беремо печурке, али сам и ја болесна, не могу дуго да радим. Супруг је шећераш, не може да ради. Троје деце се вратило у Београд да раде. Тамо је лакше да нађу посао“ – завршава Рамиза. У кући породице Реџеџи уточиште је нашло двадесетак мачака. У току разговора и када смо полазили даље око ногу нам се умиљавало неколико мачака, не бојећи се непознатих људи.

Долазак наше екипе изазвао је интересовање становника овог насеља, па је десетак Рома изашло да нас дочека и нашем колеги из партнерске организације пренесу проблеме које имају уз захтеве да се ангажује око решавања истих. Након што смо саслушали сваког понаособ, наша екипа креће даље, према Новом Брду где се упознајемо са породицом младог талента, осамнаестогодишњег тенисера Филипа Павловића, који од августа ове године тренира код прослављеног тенисера Станислас Вавринке у Лозани (Швајцарска). Након Новог Брда, враћамо се до Грачанице где правимо малу паузу после напорног дана.

Рано ујутро крећемо назад за Београд, како би на прелаз стигли пре него што почну редовне гужве.

Текст: А. Димитријевић, С. Јефтић, З. Маврић
Фотографије: Г. Томић, С. Јефтић, З. Маврић

НИСМО ПРЕКИДАЛИ СА ГОРОМ

Новембра месеца, ове године, обележене су две године од формирања Националног савета Горанаца у Републици Србији. Према резултатима пописа становништва из 2022. године, у Републици Србији живи 7.700 Горанаца, највише у региону Београда, више од пет хиљада.

Информација из најаве овог текста била је повод за посету **Јадранки Ђорђевић Црнобрњи**, научном саветнику Етнографског института Српске академије наука и уметности (САНУ) која од 2012. године ради на истраживању горанске културе и горанске заједнице. Разговор са госпођом Јадранком Ђорђевић Црнобрњом почињемо питањем:

Који Вам је био мотив за истраживање горанске заједнице?

Мотив за истраживање ове заједнице било је сазнање да се о Горанцима и горанској култури веома мало зна, посебно у Београду. Дешавало се да Горанце због имена и презимена идентификују са Албанцима. Истраживања која су везана за домаћу етнологију и антропологију а тичу се Горе и Горанаца била су поприлично скромна. Постојао је интердисциплинарни пројекат у оквиру којег су обављана истраживања у шарпланинским жупама Гора, Опоље и Средска, у периоду 1991-1994. године. Резултати су објављени у зборнику радова: „Шарпланинске жупе Гора, Опоље и Средска. Антропогеографско-етнолошке, демографске, социолошке и културолошке карактеристике.“ Од тог периода до почетка 21. века није било сличних истраживања у области Горе.

Јадранка Ђорђевић Црнобрња

Истраживању сам приступила поприлично самоуверено у намери да ћу бити од помоћи у осветљавању особености горанске културе и традиције. Да се зна одакле су Горанци, које су основне одлике њихове културе и говора. Била сам у дилеми у неколико наврата током истраживања, питала сам се да ли сам заиста позвана да као етнолог говорим о Горанцима, да ли је мој научни рад оправдан, јер сам све време имала у виду да је у питању истраживање у заједници која се налази у врло сложеној позицији. Питала сам се да ли они заиста желе да буду видљиви као заједница. Истраживање не би успело да нисам имала велику подршку Горанаца.

Истраживање у први план ставља нематеријално културно наслеђе?

Сам појам нематеријално културно наслеђе пружа доста могућности за истраживање културе неке заједнице, конкретно, горанске заједнице. Захвална сам колегицама и колегама из

струке који су се придружили истраживању и раду на пројекту. Пројекат је реализован уз финансијску подршку Министарства културе Републике Србије. Пројекат не представља само прикупљање информација, него и презентацију прикупљених података. Нематеријално културно наслеђе је појам којим се обухватају знања, веровања, вештине. Знање може да се тиче израде неког костима, организације некога дела свадбе, припреме хране, знања из домена религијске праксе и све што можемо да обухватимо под појмом култура.

Фокусирали смо се на сегменте културе које су Горанци истицали као симболе заједнице. Углавном смо истраживали знања везана за израду женског свечаног костима, мушког свечаног костима, за израду украса. Снимали смо материјал о ткању, изради терлика. То нам је највише било доступно. То су сегменти горанске традиције који се практикује и у садашњости, јер још увек има људи који се тиме баве, костими се заиста израђују ручно. Када смо обрађивали занате, покушали смо да укажемо Горанцима да морају да сачувају занате и обичаје по којима су препознатљиви. Ако се сада не нађу заинтересовани да усвоје те вештине, под утицајем модерног, за кратко време ће се изгубити аутентичност традиције.

До сазнања која су везана за обичаје, веровања, било је тешко доћи. Имам утисак да је то можда и због задршки код саговорника. Просто су све време некако имали потребу да нам представе горанску свадбу као један њима веома важан догађај. Наравно ту је и Ђурен, као и обичаји који се изводе код сунета и сахране. Настојали смо да испоштујемо сваког саговорника, да не улазимо у разговор на тему о којој није спреман да говори.

Ђурен - традиционална ношња

Да ли можете да издвојите неке елементе карактеристичне за горанско културно нематеријално наслеђе?

Евидентно је да и у овој заједници, као и код других заједница, постоји тенденција негирања старог. Ако се код појединих обичаја, негујући културу, враћају на старо, мислим на обичаје, ипак се примећује увођење нових, модерних материјала код израде одеће. Тако добијамо спој савременог и традиционалног на начин који је у њиховом контексту аутентичан. На пример, када говоримо о терлику, делу одеће, који је симбол горанске традиције и идентитета, очљива је пракса да се прати мода. То је пре свега присутно код украшавања.

Сматрају да млајнестечка ношња и терлик, који невеста облачи први пут када излази "на вода" и који симболизује промену брачног статуса, треба да покаже да се поштује горанска традиција.

Када смо први пут присуствовали свадби, били смо одушевљени како заједница учествује у свадбеном веселу, како млади играју у колу. На једном простору се окупе људи из више села, а ипак у свему томе постоји неки ред, посвећеност, енергија

коју је немогуће не осетити. Сви се труде да све тече бес-прекорно. Све то говори о томе колико је колективна свест јака.

Разговарали смо са саговорницама које су нам скренуле пажњу на то да су и седамдесетих година девојке пратиле моду, да су се носиле фармерке и приликом боравка у Гори, а не димије, мараме и терлик. Данас можете да видите девојке потпуно модерно одевене, мајице на бретеле, уске панталоне, што се није виђало у Гори пре 21. века.

Уједно, у овом периоду у Гори може да се прати покривање девојака и жена на начин за који саговорници наводе да није постојао раније, односно да представља новину. Горанке су користиле белу мараму и тарлик за покривање, а данас се срећу жене покривене бурком, рецимо. Према речима саговорника, реч је о утицају који долази из држава ЕУ, пре свега Аустрије и Немачке.

Као продукт Вашег истраживања настала је књига под називом „Нисмо прекидали са Гором“ – Етницитет, заједница и трансмиграције Горанаца у Београду?

Књига је изашла у незгодно време, 2020. године, баш када је проглашена пандемија корона вируса. Идеја је била да се повеже више мојих претходних радова које сам објављивала у научним публикацијама. Сматрала сам да ће тако резултати истраживања бити видљивији, јер када ми објављујемо радове, обично то чинимо у часописима који се ретко читају изван струке. Монографија је учинила да истраживање буде доступније. Била је то прилика да унесем нове резултате који нису објављени у радовима из 2014. и 2019. године. Те измене се тичу углавном промена у погледу одевања жена што у Гори, што овде, у Београду, о миграцијама Горанаца, о пракси давања имена, о новим елементима горанске свадбе. Мислим да књига у том смислу оправдава моју идеју да се више елемената културног наслеђа прикаже на једном месту. Драго ми је да је књига добила награду „Душан Бандић“, коју је доделило Одељење за етнологију и антропологију Филозофског факултета у Београду за најбољу књигу издату у области етнологије и антропологије у Републици Србији у 2020. години. Награда је значајна јер је са њом дато признање истраживању горанске заједнице.

Иако је реч о научној студији, упркос томе имам утисак да је са књигом подстакнута горанска заједница да се окрене истраживању своје културе и традиције.

У време када сам почела да се бавим истраживањем Горе, приметила сам да постоји интересовање истраживача из иностранства, најчешће новинара, које је Гора инспирисала у политичком контексту. Иако то често нису била научна истраживања, ипак су оставила траг будући да су аутентично приказали ситуацију на терену.

Гора има изузетно културно благо које може много тога да нам каже о неким претходним историјским периодима који још увек представљају непознаницу. После толико година рада, учачам да и даље има простора за истраживање културних особености Горе. Није увек лако доћи до саго-

Марамa шитарка са украсом

ворника. Дешава се да људи и не желе да учествују у разговору. Посебно нам је било занимљиво истраживање у Броду. Саговорници наводе да је Брод био већи центар од Призрена када је туда пролазио пут који је повезивао Истанбул са Дубровником. Нисмо још увек проучавали друге врсте извора који би нам помогли у истраживању тог историјског доба. Гора и Горанци су инспирисали писце и истраживаче и почетком 20. века. Петар Костић је један од хроничара који је оставио писани траг, а који води порекло из Брода. Све пре тога нам је недовољно познато. Наилазимо на трагове у горанској култури, који сведоче да је сигурно било културних и религијских утицаја и много раније.

Током истраживања кључна нам је била реч саговорника. Настојала сам да њихова реч буде та која и кроз књигу говори.

Колико сте фаза миграторних кретања евидентирали?

Неговање обичаја и приврженост Гори можемо видети кроз окупљања и организацију свадбе и Ђурена. Горанци користе празнике и годишње одморе да дођу у Гору и организују веридбу, свадбу, сунет. Сматрају да те свечане ситуације имају посебан смисао када се организују у Гори.

Горанска заједница има једно обележје које вековима траје – то су миграције. У периоду када је сточарство било примарна привредна грана у Гори – сточари су се кретали са стоком све до Анадолије.

У каснијем периоду, мушка популација почиње да одлази у печалбу, односно, како Горанци кажу, на гурбет. Тако су кренули да одлазе у Бугарску, Грчку, Македонију, градове некадашње Југославије и да тамо где се нађу раде било какав посао. Често су се опредељивали за занат посластичара. Када тај занат савладају отац и син или два брата, отварају своју посластичарницу. Све зарађено су слали кући, у Гору. Касније, како се економски осамостаљују, обезбеђују услове за довођење читаве породице у место у којем су отворили радњу.

Наредни период миграција везан је за период након 1999. године, када је становништво почело да се заиста исељава. Тада, први пут, почиње бројно исељавање у државе Европске уније. Тако је пуно младих људи отишло из Горе.

Сада пратим један нови, специфични, миграцијски ток код Горанаца, па и оних који живе у Београду. Дешава се да су из разних разлога морали да затворе своје занатске радње, рецимо посластичарнице и пекаре. Остају без извора прихода. Деца са мајком остају, док мушкарци одлазе на сезонске и привремене послове у Аустрију, Италију, Немачку. Најчешће тамо раде код Горанаца или Албанаца.

Ваши даљи кораци у истраживању Горе?

Гора јесте географска, културна и друштвена целина. Горански идентитет је ту поникао, ту се репродукује и траје, што ми који тамо одлазимо у својству етнолога настојимо да ценимо. Обављати истраживање није увек једноставно. Све је мање саговорника који спрам својих година могу да пруже податке о горанској традицији, а како време пролази, нестају и аутентични извори.

Материјал који смо до сада сакупили је посебно драгоцен, представља важан документ одређеног времена. Иако је архивиран у Етнографском институту САНУ, несумњиво је драгоцен и за горанску заједницу и за све који одлуче да се баве Гором и горанском традицијом. Моје истраживање горанске културе и заједнице се наставља, у плану је и монографија.

Украсавање руку невесте

Разговор водио: Златко Маврић

Фотографије: Саша Јефтић, Јадранка Ђорђевић Црнобрња

60 ГОДИНА ПОСТОЈАЊА АНСАМБЛА НАРОДНИХ ИГАРА И ПЕСАМА КОСОВА И МЕТОХИЈЕ „ВЕНАЦ“

Пред препуном салом Дома културе у Грачаници, ансамбл народних игара и песама Косова и Метохије „Венац“, одржао је 30. новембра свечану академију и концерт поводом 60 година постојања. Свечаност у име јубилеја трајаће до 30. јуна 2025. године.

Током боравка у Грачаници, наша екипа посетила је чланове ансамбла народних игара и песама Косова и Метохије „Венац“. Пријатни звуци изворне народне музике и уиграни чланови ансамбла улепшали су нам кратку паузу.

У сали, као у кошници. Сви раде марљиво. Док једни увежбавају кореографију, они који тренутно нису ангажовани на кореографији, раде на кондиционим припремама: дижу тегове, трче на покретној траци, истежу се, вежбају пред огледалом. Чланове наше екипе препознаје Далибор Поповић, један од играча, којег се, након представљања, добро сећамо из 1997/98. године као перспективног члана дечијег позоришта из Грачанице. Тада, четрнаестогодишњак који је пленио на сцени. У руци је, као део сценографије, држао књигу која је била скоро већа од њега. Далибор нас упознаје са шефом уметничког сектора ансамбла „Венац“, Милошем Митићем, који каже да је таква атмосфера на пробама сваког дана, независно од припрема за одређене наступе.

НОВО ДОБА АНСАМБЛА

Милош Митић, познатији као Циле Митић, што је, како сам каже, надимак и уметничко име, родом је из Лесковца. По основној вокацији историчар, што му је помогло да добро упозна националну историју, пре свега прилике на КиМ и да се боље уклопи у средину у којој сада ради.

Своју уметничку каријеру је започео у АКУД „Лола“ 2014. године у Београду. Као резултат сарадње АКУД „Лола“ и ансамбла „Венац“, Циле је од 2018. године ангажован у „Венцу“ као шеф ансамбла. Чланови ансамбла „Венац“ и културни прегаоци Грачанице су јединствени у оцени да је Митић својим доласком у колектив овог ансамбла унео свежину, креативност и професионалност. Он о свом ангажовању каже:

„Дошао сам у „Венац“ на шест месеци, а ето, ту сам већ шесту годину. Дипломирао сам на тему сценског фолклора и његове улоге, тако да познајем историју ансамбла и развој фолклора на нашем простору. То ми је било од велике помоћи за лакше уклапање у ову средину.

Милош Митић - Циле

Мислим да сам успео да вратим ниво професионалног односа у самој сали. Можда је због мојих година и мог образовања могло да буде и мало другачије, модерније, али ја сам неко ко не жели да пошто-пото буде модерно. Сматрам да треба да буде актуелно. Ипак се бавимо послом који мора да има укоренење оно што је традиција и историја.

Ансамбл, због познатих догађаја након 1999. године није имао времена да се бави уметношћу на том нивоу, али на срећу,

преживео је. Ја сам неко ко стално спомиње да је „Венац“ 1999. отишао у Ниш, али да се 2003. вратио у Грачаницу на иницијативу самих запослених. Колектив је потписао да се врате 2003. године, на јесен. У марту 2004. године их је овде задесио погром. Реално гледано, ансамбл до 2009. године није ни могао да се бави уметношћу на неком већем нивоу.

ВРАЋЕН СТАРИ СЈАЈ

Проучавао сам доста материјала, видео грађу која показују да је „Венац“ (до 1993. „Шота“, а након 1993. „Венац“) до 1999. године био на нивоу свих професионалних ансамбала Југославије. До 1999. смо могли раме уз раме да станемо са ансамблима „Коло“ из Београда, „Ладо“ из Загреба и „Танец“ из Скопља. Та четири ансамбла су крајем сваке године имала заједнички концерт. На снимцима се може констатовати да ансамбл из Приштина уопште не заостаје за њима, без обзира на све проблеме и превирања која су се овде дешавала осамдесетих година. Ми смо вратили овај ансамбл на оне стазе на којима је тада био.

Покушавамо да будемо актуелни и то успевамо. У задње три године имамо готово три сата новог програма. Ове године, 30. новембра, славимо 60 година ансамбла. То ће бити јубиларни концерт. Цела сезона ће бити у знаку тог јубилеја.

До краја пролећа представимо на сцени све што постоји од етнокореолошког и етнографског материјала са Косова и Метохије. Држава нам је, као ансамблу, поверила да ми то што је истражено, сценски обликујемо и поставимо на сцену. Ми ћемо сваку област приказати и имаћемо је на сцени, као и материјале записане и уснимљене у својој архиви, да неко у будућности може да ради неке нове кореографије, нове програме и филмове. Мислим да успевамо и у овим околностима да испунимо циљ и задатак који нам је поверен.

Сами сте се данас уверили да се овде озбиљно ради. Драго ми је да сте дошли ненајављени да видите како изгледа један наш радни дан. Ми тако свакодневно радимо. Пуно се крећем по Србији и по Балкану, обилазим уметничке ансамбле. На основу оног што сам видео, мислим да је најпозитивнија и најздравија атмосфера у нашем ансамблу. Поносан сам што сам успео да ми у ансамблу будемо пре свега пријатељи. Такав дух ћемо преносити и даље.

НЕПРЕСУШНИ ИЗВОР

Имамо доста материјала да урадимо нове кореографије са Севера Косова. Обрадили смо кореографије Ибарског Колашина, Севера Косова, Ибарске долине, Лепосавић, Лешак, централно Косово, Грачаница, околина Косова Поља, Косовско Поморавље, Средачку Жупу, Сиринићку Жупу, Гору, Метохијски подгор, околину Пећи, градске игре из Призрена. Имамо све области покривене и обрађене, али је КиМ и даље непресушна ризница. Увек се изненадим како се сваки пут појави нешто ново. Ево, баш пре неки дан нам је стигла ношња Сиринићке Жупе за коју смо радили реконструкцију према некој архиви. У међувремену се појавило још пар нових фотографија из Штрпца и Горе. Добили смо информацију да има и неких других елемената у народној ношњи за које до сада нисмо знали, па ћемо то сада допунити. Фондус нам је максимално обогаћен. Урадили смо све реконструкције и припремили изложбу народних ношњи која ће бити објављена на нашем сајту у 3Д техници. Моћи ће свако да их погледа из сваког угла, да увећа и да види сваки детаљ.

Овај крај је сачувао традицију, нарочито женски део. Мушкарци су се кретали, па су се зато облачили углавном као Албанци и Турци, да се не разликују, да немају проблема. Жене су сачувале народне ношње овог краја. Обе жупе и Средачка и Сиринићка су пребогате и имају директну везу са средњим веком. Хаљине које су са тих простора из Централног Косова имају орнаменте са фресака из манастира Грачаница. Етнолози и иконописци су уочили да су одређени делови средњовековних одежди утицали на то да жене овог краја тако везу своју ношњу. О томе да су у овим крајевима староседеоци, говоре имена насеља која нису осмишљена у 20. веку, као што су: Милошево, Лазарево, Обилић него су старија Гуштерица, Сушица, Добротин, Лапље село. То су све села која се спомињу у Грачаничкој повељи. Краљ Милутин је неке сељаке који су живели на том имању доделио манастиру као људе који ће одржавати имање и тако се спомињу и фамилије и места и то је у ствари доказ да то јесу људи који су староседеоци.

ОБЕЛЕЖАВАЊЕ ЈУБИЛЕЈА

Припремамо се за јубилеј. Одлучили смо да то буде свечана академија која ће уз доста видео материјала и изговорене речи водитеља, кроз програм показати шта смо радили претходних 60 година. Осврћућемо се на нека велика имена: Бату Грбића, Јордана Николића, Вјаћеслава Славка Квасневског који је био први уметнички директор, али и на све оно што се дешавало у међувремену.

Почетком педесетих година Покрајинска влада је формирала професионални ансамбл који је брзо био угашен. Ансамбл ради у континуитету од 1964. године, прво под именом „Шота“, да би 1990. године променио име у „Венац“ (фото 5)

Као професионални ансамбл настојимо да се појавимо на великим сценама и трудимо се да будемо присутни у централној Србији и у региону, али је наша обавеза, пре свега, да што чешће програм изводимо на КиМ, у свим местима где има Срба, у српским енклавама.

Дешавало нам се да смо једно вече на великој сцени Народног позоришта у Барокној сали, а да смо следећег дана у Великој Хочи или Ранилугу, у малим Домовима културе који су центри наших енклава. То је наша мисија и трудимо се да без обзира на околности и техничке могућности, то што види београдска публика, колико је год могуће у истом облику, види и публика у Ранилугу, Шилову, Грчаници, Великој Хочи и другим местима на КиМ. Мислим да смо сваки пут програм у тим најмањим местима одиграли на професионалном нивоу.

Када из Грачанице одемо до Гораждевца или Велике Хоче, велика је разлика. Ја се лично дивим тим људима који су решени да опстану ту где јесу.

Годишњи план обележавања јубилеја предвиђа концерте на КиМ, у региону и шире, у зависности од тога колико будемо финансијски покривени. У плану је и обилазак наших људи у дијаспори.

Радимо стално на попуњавању ансамбла. У међувремену смо успели да привучемо младе људе из централне Србије, да дођу овде и да раде у „Венцу“. И ове године, а и раније смо радили званичне аудиције за попуњу оркестра, тако да поред мене, који сам Лесковчанин родом, имамо још осморо младих људи из централне Србије, који су прихватили позив „Венца“, после одређеног процеса припреме и аудиције. То су млади људи који су овде изнајмили станове и овде живе и раде, а има и неких лепих љубавних веза које ће се можда претворити у бракове, тако да, ето, то су лепе ствари које су део „Венца“.

„Венац“ је данас велика институција која свакодневно функционише. Имамо близу 90 запослених, 60 уметника, музичара, играча и певача. Функционишемо као институција на буџету Министарства културе Републике Србије у оквиру Сектора за савремено стваралаштво Министарства културе, где су поред нас Народно позориште Приштина – „Српска драма“, која се одвојила 1999. године, ансамбл „Коло“ у Београду и Позориште у Београду. То су четири институције које чине Сектор за савремено стваралаштво Министарства културе Републике Србије. Ми овде радимо истим интензитетом као и остале две институције у Београду, двомилионском граду, престоници где немају проблеме које ми имамо. Са њима имамо добру сарадњу и велику подршку. Наше пробе са хонорарним сарадницима радимо у просторијама Народног позоришта у Београду. Такође, имамо добру сарадњу и велику подршку ансамбла „Коло“ – завршава Митић.

Текст: А. Димитријевић

Фотографије: Витомир Вита Долашевић, З. Маврић

ОД БАТУСА ДО ИСТОКА И НАЗАД

У другој половини новембра месеца поново крећемо пут Косова како бисмо обишли Метохијски део. У односу на претходно путовање, време је хладније. Већ на самом почетку пута мучимо се са густом маглом. Добро је да смо у међувремену успели да отклонимо квар на возилу па је сада у колима топло. Путujemo Ибарском магистралом. Повремено пада киша. После краће паузе у Косовској Митровици, настављамо до Грачанице, где планирамо да проведемо ноћ како би смо наредног дана обишли кориснике у околини. Ведрину том дану уноси певачица Зорана Павић која у хотелу у ком смо одсели, за одабрани круг људи, уз своје песме, пева и по коју косовску.

ДАН ПРВИ

Батусе. Тако близу а тако далеко. Најкраћа релација износи 14,8 км или 19 минута путовања. Бар по процени ГПС уређаја. Ипак, путује се знатно дуже. Техника је техника а ситуација на терену је нешто савиш друго.

На самом улазу у село наилазимо на Зорицу Савић, корисницу коју треба да обиђемо. Кренула је по унука до школе, да га сачека и да заједно дођу кући. Комшинице јој предлажу да оду по њеног унука а да она са нама крене кући. Зорица одбија, није спокојна док га она не преузме из школе. Разумемо њену бригу имајући у виду ситуацију у којој се налазимо. Да не бисмо губили на времену, у ходу мењамо распоред обиласка.

Први очувани помен о Батусу датира из 1316. године. Те године српски краљ, Стефан Урош II Милутин Немањић, даровао је Батусе манастиру Грачанице. У турском попису из 1455. године наводи се да село има преко 80 српских кућа и православног свештеника. У селу је постојала стара црква Света Недеља, обновљена 1936. године. Године 1986. српски и црногорски житељи Батуса упутили су петицију и походили скупштину Србије и Југославије због насиља које су над њима вршили тамошњи Албанци, њихови суседи. До 1988. године припадало је општини Приштина, од 1988. године припало је новоформираној општини Косово Поље. Од 2010. године, Батусе припада новоформираној општини Грачаница.

Извор: Википедија

ОДАВДЕ БОЉЕ НЕМА

Долазимо до куће **Јованке Лазић**. Јованка је родом из оближњег села, Лепине. После ратних дешавања, избегла је са породицом у Крагујевац. Враћају се 2003. године, када се Јованка удаје у Батусу, 2004. године. Као подршку у повратку, ИОМ им гради кућу и опрема намештајем, белом техником, храном и хигијеном. Лазићи су, како сами кажу, задовољни градњом. Да су опредељени да опстану у Батусу говори двориште. Сваки центиметар земље је обрађен. Са предње стране куће је пуно лепо уређеног цвећа, док је иза куће мала економија, башта, а у њој од свега по мало. Док су имали услова, Лазићи су чували краве и имали своје млеко и сир. Већ две године, друге обавезе им не дозвољавају да се баве сточарством.

„Добро живимо“ — каже Јованка. „Мучи нас то што много људи око нас продаје своју имовину и одлази. Ми не намеравамо, као што видите, овде имамо све. Имамо и основну школу па деца могу да иду од првог до четвртог разреда, а после тога у Лапље село или Лепину. Најмлађи син иде овде у школу. Старији сваког дана путује до Лапљег села и назад. Најстарији је уписао факултет у Нишу.“

Настављамо до **Зорице Савић**. У дворишту затичемо њену свекру. Чини се да је она једва чекала да са неким поприча. Дуго није имала прилику да се неком изјада, да исприча своју муку, да јој буде лакше. Сви око ње већ знају њену муку па њима не може више да дошајује. На питање како је, одговара:

Јованка Лазић

„Како сам, никако. Изгубила сам све најмилије. Завише ме у црно. Изгубила сам ћерку и мужа у једној години. Прво је син погинуо 2018. године. После тога ми је супруг умро, исте године, а онда ми је умрла и ћерка 2020. године од рака. Све горе од горе, али мора да се живи. Нисмо овде имали неке веће проблеме, али се живи у страху. Не знамо шта носи сутрашњи дан.“

У току разговора стиже Зорица са унуцима, Василијем и Даницом. Даница је у четвртог разреда, а Василије у првом. Сваког дана их Зорица испраћа до школе и чека након наставе да их допрати до куће. Сами не смеју. Каже да су добра, послушна деца. Добри су ученици, а не беже ни од кућних послова.

„Овај мали се интересује за све. Када би се он питао, имали бисмо и краве и свиње и коње, целу фарму, али нисмо у могућности. Имали смо, али су нас покрали. За годину и по дана су нам украли трактор и три стеоне краве. Једна је за месец дана требало да се отели. То се више не рачуна као три већ као шест крава. Нисмо више хтели да купујемо. Човек се веже за стоку па после тугује када је украду. Сада имамо једну до две свиње и кокошке, колико за своје потребе.“

Живимо, али не могу да вам кажем да добро живимо. Слобода кретања нам је ограничена. Нисмо сигурни. Видели сте и сами, деца не смеју нигде без пратње старијих. После школе могу само овде по дворишту да се играју, а увече их понекад одведемо у школско двориште, да се друже са вршњацима. Ја немам никаква примања, а муж прима минималац. Да нам нису направили кућу пре две године, не верујем да бисмо сами могли да градимо и да опстанемо. Брине ме само што се пуно српских кућа продало. У нашој околини су остале само две српске куће. Са комшијама нисмо имали проблема, али није пријатно када видите да се продаје све око вас. А нема где да се иде. Одавде боље нема“ — завршава Зорица.

У току разговора, у двориште је стигла комшиница која нас је видела са прозора. То се обично дешава приликом наших посета. Долазе комшије код наших корисника, да чују да ли можда делимо неку хуманитарну помоћ, да ли можемо у нечему да им помогнемо. Били смо убуђени да је и овде то случај. Међутим, преварили смо се. Комшиница Госпођинка је дошла да би имала са ким да поприча и да исприча о свом животу. Некако је лакше када се мука са неким подели. Није имала никакве захтеве, само је хтела да нам каже:

„Муж ми је двадесет и четири године шлоглиран. Сама се бринем око њега. Имам и сина и снају, али они не живе са нама. Они су у другој кући, мало даље од нас. Неће нико да живи са старцима, да им не сметамо. Неће обавезе. Син има посао, снаја такође. Супруг и ја живимо од супругове пензије. Добијамо и туђу негу. Може да се живи. Кућа није стара, имамо све што је потребно за скроман живот. Једини проблем нам је превоз и самоћа. Самоћа убија. По неколико дана никога не видимо. Могу да дођем само овде и немам више где. Остале куће су ми далеко, а морам да будем близу мужа, не смем пуно да се удаљавам“ — каже Госпођинка.

Настављамо пут према Добротину (26 км за 29 минута). План пута је такав да се не враћамо истим путем, него правимо круг. Прво место на путу према Добротину нам је Лепина. Коју год кућу да погледамо, пажњу привлаче уређена дворишта и терасе на којима има пуно цвећа. Пролазимо кроз Липљан, стижемо у **Добротин**.

Захваљујући подршци нашег сапутника, колеге из партнерске организације, брзо налазимо кућу наших саговорника, **Данијеле и Бојана Станојевић**. Бојана затичемо у башти у близини куће. Прекида посао како би са нама разговарала.

Зорица Савић са свекром и унуцима Василијем и Даницом

МУЗИКА ЈЕ РЕШЕЊЕ

Бојан Станојевић нас информише да имају двоје деце, да су до 2008. године били у Блацу код рођака, након чега су се вратили. У току разговора, прикључује нам се и Бојанова супруга, **Данијела Станојевић**, која каже: „Вратили смо се прво у Грачаницу, плаћали смо кирију. Мислили смо да ћемо лакше тамо да се запослимо. Како посла није било, прешли смо да живимо у једно село близу Добротина, и ту смо плаћали кирију али много мању. Ту смо били четири године. После смо прешли у Добротин, пошто супруг овде има породично имање. Овде нам је направљена кућа 2022. године. Полако се стварају услови за нормалан живот. Презадовољни смо кућом и оним што смо уз кућу добили. Добијали смо и дрљачу, за самоодрживост. Сада имамо услове за нормалан, скроман живот, да не будемо никоме на терет“ – завршава Данијела. Након разговора, домаћини нас проводе кроз имање, показују ново-изграђену кућу, пластеник и башту.

Прате нас до возила. У жељу да испуни жељу сина, Данијела упућује молбу да покушамо да им обезбедимо донацијом клавијатуру и звучнике. Син, седамнаестогодишњак, свира, иде у музичку школу, па му је потребна опрема за школовање. У њој виде и могућност за зараду и решење egzистенцијалног питања сина.

Из Добротина настављамо пут Грачанице. Посећујемо Гордану Тоскић. Гордана је пре 1999. године живела у Приштини. Радила је на Хирургији као инструментарка у операционој сали. „После 12. јуна 1999. године одлучила сам да одем из Приштине. Нисам доживела никакве непријатности, али сам закључила да после свега што се десило ја ту више не могу да живим. Прво сам отишла у Црну Гору, у Сутоморе. Након месец дана сам одлучила да одем за Требиње, где сам се запослила у требињској болници, августа месеца. И дан данас у Требињу има лекара и стручњака који су се тамо раселили после 1999. године. Тамо сам провела две и по године. Лепо су нас прихватили, али је даљина ипак учинила своје. Недостајало ми је Косово.

Вратила сам се у Београд, радила сам на Бањици, на Ортопедији и у приватним клиникама, апотекама, али са тим приманима нисам могла да останем. Одлучила сам 2003. године да се вратим на КиМ, у Грачаницу, и ево ме, ту сам још увек. Не мислим нигде да идем одавде.

Од марта 2003. године почињем да радим у болници „Симонида“. За четири године сам променила пет смештаја. Након пет година, 2008. године сам из здравства прешла у просвету. Прво сам радила у Племетини и Брњици. Сада држим наставу у Лепини и Липљану. Путујем стално. Морала сам због тога да научим да возим па сада сама колима идем на посао. Имамо двоје деце. Ћерка је студент, а син средњошколац.

Одавно смо се пријавили за подршку у изградњи куће. Сада када смо добили своју кућу, много се боље живи. Добијали смо и грант за самоодрживост од којег смо започели бизнис. Успели смо и да доградимо кућу сопственим средствима, подигли смо кредит како би направили просторије за локал и рад.

Бавим се кетерингом. У рад сам укључила још неколико жена из Грачанице које нису запослене. Покушавам да допринесем колико могу заједници.

Што се безбедности тиче, не размишљајам пуно о томе. Људи који су решили да овде остану, одлучни су у томе, не размишљају пуно о својој безбедности. Љубав према Косову и Метохији јача је од неког страха или неспокоја“ – завршава наша саговорница.

ТАОЦИ ДНЕВНЕ ПОЛИТИКЕ

Иако је дан био сунчан, пријатан, са првим мраком јављају се ветар и киша. Наша екипа креће за Исток. Одлучили смо да преноћимо у Истоку, рачунамо да је боље да се ујутро на одредишту појавимо одморни, него да у раним јутарњим часовима кренемо из Грачанице па да

Данијела и Бојан Станојевић

Гордана Тоскић

имамо проблем са гужвом у саобраћају; да се боримо са временом, и да тако уморни од пута идемо у обилазак корисника. Не знамо да ли нам је то био добар потез. Све време нас је на путу пратила киша. Мркљи је мрак, повремено олујни удари. Из возила се не види пут испред. После раскрснице Призрен, Пећ, пута час има, час не. Изводе се радови на путу, сигнализације скоро и да нема, тако да се често са асфалтног, без неке најаве, прелази на земљани пут. Рупе на коловозу, кривине. Учестало се из једне траке прелази у супротну. Оптерећеност пута је максимална, пуно возила са обе стране. Млађи, нестрпљиви возачи из нас диктирају темпо тако да возимо брзином којом иначе, због безбедности, не бисмо. Након скретања према Клини мања је гужва у саобраћају, не морамо неконтролисано да јуримо. Возимо спорије и безбедније. Од Клине према Истоку, недостаје нам адреналина, скоро да и нема возила на путу. Око 20.30 стижемо до Истока. Улице сабласно празне, нигде никога. Скрећемо до рибњака-хотела, да се сместимо и оставимо иза себе и овај дан.

ДАН ДРУГИ

Исток. На самом почетку радног дана одлазимо до **Весне Маликовић**, службенице општинске КЗЗП. На питање да ли су повратницима и осталим представницима невладинске заједнице у скорије време пружали неку хуманитарну помоћ, одговара:

„Постоји дирекција за социјалне случајеве која се бави тим питањима. Ми ове године нисмо имали буџет за тако нешто. Постојали су курсеви за разне доходне пројекте, али могу да кажем да представници српске заједнице нису баш нешто добро прошли на тим конкурсима.

За разлику од тога, изненађена сам како смо добро прошли са захтевима за градњу кућа повратницима. Две године смо стагнирали у том сегменту. Сада смо успели да добијемо десетак кућа. Међутим, сада је велики изазов да подржите неког ко има искрену жељу да се врати. Жао ми је што су повратници често жртве дневне политике. Сада, пре него што прихватимо повратника и ставимо га у процедуру, као Канцеларија, морамо добро да проверимо да ли можда подлеже неким судским процесима, да ли иза себе има неко кривично дело, да ли постоји опасност да овде буде ухапшен. Не знамо више од кога да се пазимо.

Мислим да смо и даље најбоља општина што се тиче искреног интересовања за повратак. Имамо добру базу података, имамо заинтересоване породице. Међутим, после хапшења повратника која су се десила у задње време, постављамо себи питање, да ли смо некога да позовемо да се врати и да стојимо иза тог повратка. Не желим никога да носим на души. А на терену се свашта дешава. У срединама у којима има пуно заинтересованих за повратак, преко ноћи неко пласира причу да ће наредног дана, недеље, можда доћи до хапшења и настаје неспокоја. Они који су намеравали да дођу, да посете своје, не смеју. Неки који су овде одлазе на краће време. У складу са таквом ситуацијом и активности су замрле.

Свако ко је овде имао кућу пре 1999. године, има право на своју кућу, ако је није отуђио. Свако ко осећа потребу треба да се врати, да буде на својој земљи. Ја сам вам изнела неке чињенице али није све тако црно. Много је боље бити свој на своме него негде на другом месту расељено лице“ – завршава Маликовић.

ПОВРАТНИЦЕ ОСНОВАЛЕ ЗАДРУГУ

Након општине, одлазимо до **Доњег Драгољевца**. Прво се јављамо нашем старом знанцу, старешина села, **Миодрагу Миљковићу**. Миодраг са својим сународницима и рођацима, Светланом Поповић, Благојем Зувићем, Љубомиром Миљковић, Ранком, Чаславом и Слађаном, од изградње својих кућа живе у Драгољевцу све време. Каже да никога не дирају, гледају своја посла, и нико њих не дира.

У истој улици обилазимо **Радимира Миљковића**, којем је кућа направљена 2017. године. „Вратио сам се 2015. године. Нисам имао где, овде је све било порушено. Живео сам код брата којем је кућа била обновљена. Имамо башту, стакленике. Радимо, гајимо паприку и друге производе. Правимо и зимницу. Има за целу породицу, а има и за продају.

Весна Маликовић

Продајемо пољопривредне производе, зимницу и цвеће и овде на пијаци, али боље се продаје у Северној Митровици.

Жене су се организовале. Њих двадесетак је основало задругу у Осојану. Задруга добро ради. Добили су пројекат на конкурс, опремиле су модерну, професионалну кухињу. Раде заједно, праве зимницу, кетеринг. Снабдевају клијенте храном за потребе разних догађаја, слава, рођендана и других организованих скупова – каже Миодраг, који нас након разговора води да обиђемо просторију у којој је смештена зимница намењена за продају.

Радомир Миљковић

Из Драгољевца одлазимо до **Синаја** где у породичној кући живи **Велимир Зувић**. У дворишту наилазимо на два објекта, стару породичну кућу и до ње нову, намењену повратницима. Велимир нас упознаје са својом биографијом:

„Пре рата у овом дворишту је живело нас десеторо. Отац, мајка, нас петоро деце, баба, деда и стриц. Бавили смо се пољопривредом и сточарством. Није се лоше живело. Као на селу.

Након рата смо се иселили у једно село код Тутина, имали смо тамо рођаке. Прво смо живели код њих, а онда смо прешли да живимо приватно. Тамо смо се школовали. Радили смо пуно (сточарство), али ништа није било наше. Радили смо за другог. Није се могло. Преживљавали смо. Вратили смо се 2009. године. ИОМ нам је направио кућу. Задовољни смо. Добили смо и намештај, белу технику, али од тога не може да се живи. Морали смо све из почетка да стварамо. Дограђивали смо кућу, купили опрему, стоку. Нешто смо од пољопривредне опреме добили као грант за одрживост. Добили смо приколицу, фрезу, прскалицу, косачицу.

Бавимо се пољопривредом и сточарством. Највише производимо пшеницу, за нас и за продају. Имамо неколико крава, бикова. Имамо телад, 58 оваца. Може нормално да се живи. Са комшијама се одлично слажемо. Дружимо се, помажемо једни другима – подвлачи Велимир. Одлазимо до обора, како бисмо могли да направимо неколико снимака.

Велимир Зувић

ПРИНОВА У НОВОЈ КУЋИ

Пут настављамо до **Сувог Лукавца**, где нас дочекује **Стефан Дубић** са ћеркицом.

Стефанова породица се пре рата такође бавила сточарством и земљорадњом. Избегли су у Краљево, где су живели приватно. „Отац је радио на грађевини да би нас издржавао. Ја сам тада имао шест година. Било нас је шесторо. Неколико пута смо долазили у Суви Лукавац. Дефинитивно сам се вратио 2019. године, са супругом и ћерком. Живео сам код брата. Прошле године су нам направили кућу и од тада живимо у својој кући. У новој кући смо добили још једну ћерку. Добили смо тракторску косилицу и фрезу. Обрађујемо 12 хектара своје земље. Углавном пшеницу и кукуруз. Држимо и стоку. Има и за нас, а и за продају. Може солидно да се живи, ако се ради“ – каже Стефан, не испуштајући ћерку из руке.

Не желећи да га ометамо у чувању ћерке, поздрављамо се и крећемо даље. Док смо се спремали за полазак, долазе Стефанова супруга са старијом ћерком и њеним другарицама. Ми, настављамо пут према Клини.

У **Клини**, обављамо разговор са **Силвијом Рашковић**, шефом КЗЗП општине Клина.

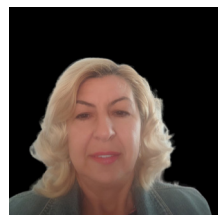

Стефан Дубић

„Канцеларија се бави повратком расељених лица и заједница. Поред Срба, ту подразумевамо и Руме, Ашкалије, Египћане који већ живе овде, а наравно и повратнике који долазе из уже Србије, Македоније и Црне Горе. Тренутно имамо два корисника којима смо почели да гради-мо куће, у Видању и Дрснику. Посетићемо у Видању Гојковић Вуксана. Он је интерно – интерно расељено лице из Пећи. Био је смештен у Видању. Добио је на поклон пет ари плаца од једног повратника. На том плацу му гради-мо кућу. Имамо још пет корисника који чекају асистен-цију у градњи куће. Проблем је у томе што на месту где су живели пре рата не постоје технички услови за градњу. Нема струје, а сам процес довођења струје до плаца изискује велике трошкове које донатор који гради куће нема могућности да покрије. Чим се обезбеди близина елек-тричне енергије, створиће се и услови за градњу.

Поред помоћи у изградњи кућа, конку-ришемо за пројекте за одрживост заједнице и стварања бољих услова за живот. У селу Греб-ник покушавамо да доведемо канализацију до једног дела села где шест кућа још увек нема канализацију. Прикључак је удаљен 300 мета-ра. Мислим да ћемо то брзо да регулишемо. Такође, конкуришемо и са пројектом уређења ушћа реке КLINE и ДРИМА. У Беркову уређујемо шеталиште поред реке. У плану је постављање осветљења, клупа за одмор и уређење пута.

Трећи пројекат планирамо у селу Видању. Пошто ту имамо најви-ше повратничких породица и Дом Културе, у плану нам је да направимо један објект у којем би жене могле да се друже и привређују. Центар у којем би могле да праве зимницу и да се баве другим делатностима“ – каже Силвија Рашковић.

Силвија Рашковић

ИМАЊЕ НА ПОКЛОН

У пратњи госпође Рашковић крећемо у обилазак повратника у општини Клина. У **Видању** нас поред изграђене куће чека **Вуксан Гојковић**. Поздрављамо се, улазимо у кућу. Вуксан нам задовољно по-казује шта је до сада урађено и почиње причу о свом животу: „Моја је породица живела у Пећи. Било нас је петоро. Иселили смо се 1999. године у Рожаје код бабе и деде. Ту смо били десет година, до октобра 2009. године. Тада смо се вратили. Манастир Високи Дечани нам је уступио једну кућу на коришћење у Видању. Још увек смо у тој кући, док се не заврши ова нова кућа.

Када буде завршена у њој ћемо да живимо мајка и ја. Брат ће остати да живи у кући коју нам је манастир уступио.

Добро су нас овде прихватили. Слажемо се. Ето, земљиште на којем ми се кућа гради, поклонили ми је мештанин, повратник. Дао ми је пар-че свога имања, пет ари плаца. Када кућа буде готова имаћу услове да размишљам и о проширењу породи-це“ – завршава Гојковић.

Крећемо према **Дрснику**.

Вуксан Гојковић

Дрсник је веома старо насеље. Под својим данашњим именом се први пут помиње у повељи Стефана Првовенчаног из 1199-1206. године, када је дарован Хиландару. Село се помиње још и у Дечанској повељи, потом у попису области Бранковића, који су Турци радили крајем 14. века.

У селу постоји црква Свете Петке, која је раније вероватно била посвећена Светом Николи. Не зна се када је тачно саграђена, али је обновљена седамдесетих година 16. века.

У књизи „Европска Турска“ из 1840. спомиње се да Дрсник има 1100 становника.

Пре доласка администрације Уједињених нација на Косово и Метохију 1999. године, у селу је било више од 200 кућа. Већину становништва су чиниле шест великих породица: Шмигић, Рибаш, Дабичевић, Чекрлић, Караџић, Весић и Јолић. Сви су расељени. Први повратници (углавном старије особе) су се вратили у село јула 2005. године и обновљено је двадесетак кућа, али то није пријатељски прихваћено.

извор: Википедија

НОВИ ЖИВОТ

Пут земљани, сеоски, са пуно неравнина. Све лошији и лошији, поготово после кише која је падала протеклу ноћ. На појединим деловима пуно блата. Уз пуно возачке уметности, после неколико критичних ситуација, наилазимо на **Душана Рибаша**, нашег корисника, којем је у току изградња куће. Душан нас дочекује са грађевинским плановима у рукама. Паркирамо се тако да се лако можемо извући из блата када кренемо даље. На овом тешко приступачном месту, немамо од кога да очекујемо помоћ. Упозоравају нас да даље не смемо због јако оштећеног пута. Кажу нема шансе да мала возила прођу. Иако смо планирали да наставимо тим путем до нашег новог одређишта, боље упућени мештани нам предлажу да се вратимо истим путем којим смо дошли. Прилазимо Душану који је видно узнемирен. Каже да је начуо да ће поред куће која му се гради проћи нови пут, који ће нарушити мир овога места и донети нове проблеме. Наш домаћин, Силвија Рашковић, шеф КЗЗП га уверава да ће проверити у општини о чему се ради, те да ће га првом приликом информисати да ли је то тачно.

На самом почетку разговора Рибаш нас информисао да је пре рата живео у селу Дрсник, да се лепо живело, те да је био у добрим односима са свима. „Пекар сам по занимању. Живео сам у Дрснику, а имао сам пекару у Пећи. Након три године рада у Пећи, 1998. године, на јесен, отворио сам пекару и у Клини. Посао је добро ишао, требало је развити посао. На жалост, она није дуго радила. На пролеће 1999. године сам је затворио, почело је бомбардовање. Пекару у Клини су касније срушили.

Душан Рибаш

У то време смо били петочлана породица. Имамо троје деце. Када смо проценили да нисмо безбедни, одселили смо се, прво за Краљево, два месеца, па за Шабац. У Шапцу сам радио у пекари једну сезону, па сам отишао за Шид. И у Шиду сам радио као пекар, док се нису створили услови да се вратим. Сада сам овде. Син ми је и даље у Шиду, развија посао, он је добар буреџија.

Сада сам у пензији. Овде планирамо да живимо жена и ја. За сада сам задовољан како тече градња куће. Иза ове куће имамо два хектара и 20 ари земље, то ћемо да обрађујемо док могу да радим. Надам се да ћемо добити и нешто технике за обрађивање земље, а нешто ћу и сам да купим“ – каже Рибаш.

Крећући се око куће, по блату, у настојању да видимо шта је и како урађено, како би направили неку фотографију, испрљали смо обућу, па је сада уметност како све то не унети у кола и како се са блатњавом обућом појавити у граду. Ипак, о томе ћемо размишљати касније. Чека нас још обилазак породица у **Гребнику**, селу на раскрсници путног правца Приштина-Пећ, код скретања за Клину. Прилаз Гребнику је у тренутку наше посете велико градилиште. Ради се ауто-пут. Све је преколано, путни правац према Пећи је затворен, па возила крећу земљаним путем, што ствара велике застоје и колоне возила. До наших корисника се колима не може. Возила са БГ таблицама остављамо на малом проширењу поред пута, на блатњавој подлози и пешице настављамо низ стрм, десетак метара дуг, привремено направљен прилаз до неколико српских кућа у Гребнику, које су сада потпуно одсечене од прилазних путева. Дочекује нас **Зорица Ђурокрасић**, повратница која је изашла да нахрани свиње. Каже нам да су свиње доживеле велики стрес откако се прави ауто-пут. На почетку смо били убеђени да се шали, али смо убрзо схватили да је озбиљна и да бука коју стварају грађевинске машине и тешка возила, која им сада пролазе неколико метара изнад кровова кућа, представљају велики проблем не само за мештане овог села, него и за животиње.

Гребник-Силвија Рашковић са корисником

КАД НИСУ МОГЛИ ПАРАМА.....

„Проширили су пут за потребе градње ауто-пута. За потребе градње, одузето нам је пет ари земљишта, 70 воћака је уништено. У записнику пише да воћака уопште није било. Пут се приближио првом реду кућа. Дали су нам најнижу цену за одузету земљу. Другима, преко пута нас, давали су за обештећење 2000 до 6000 еура, нама су дали најнижу цену, 1500 еура. Затворили су нам прилаз до куће.

Вратили смо се 2010. године. Ослободили смо кућу од узурпатора и од тада овде живимо.

Нисмо хтели да продамо имање. Парам нису могли да нас отерају, сада нас на овај начин притискају. Жалили смо се омбудсману, он је разговарао са председником општине. Договорено је да нам се наспут, да можемо да дођемо колима до куће, да нам се спроведе канализација, али од тога изгледа неће бити ништа.

Бавимо се пољопривредом, држимо кокошке, свиње, колико да имамо шта да радимо, да не губимо дан“ – завршава Зорица.

Прва Зоричина комшиница је **Драгана Костић**, којој је ИОМ направио кућу као подршку у повратку. Костићи су се после рата иселили у Крагујевац. Тада их је било осморо у породици.

„Тешко је било живети ван свога места. Овде смо имали три куће. Прво смо направили две куће тамо на брду“ – показује нам Драгана низ пољану на једну узвишицу, удаљену неколико стотина метара. „Тамо смо имали много добре услове, бавили смо се пољопривредом. Имали смо све што нам треба. Онда су 1998. године почели проблеми и притисци. Уплашили смо се за своју безбедност. Направили смо другу кућу, ближе селу. Спустили смо се са брда. Међутим, морали смо и то да напустимо 1999. године.

Бавимо се земљорадњом. Сва земља коју видите око нас, наша је. Имамо земљу, али немамо трактор, а без трактора је тешко.

Доградили смо кућу, стара нам је постала мала. Овде живим са супругом. Са нама живи и ћерка са супругом. Ускоро очекују и принову“ – завршава Драгана причу.

Јованка Лазић

Враћамо се до паркираних возила, узбрдо, козјом стазом коју су наши домаћини направили од набацаног камења. Гацамо кроз блато до возила. Крећемо. И даље велике колоне у оба правца. Ми са БГ таблицама. Чим смо покренули машине, колоне из обе траке се заустављају и пропуштају нас. Захваљујемо се и улазимо у нашу колону. Како повећавамо брзину кретања, тако се са наших задњих точкова дижу велики комади блата и каменчића које возило иза нас једва избегава.

Из Гребника се враћамо према Истоку (40 км.), настављамо до Косовске Митровице (50 км.) и Грачанице (46 км.), по мрклом мраку и снегу. Овај напорни дан завршавамо у Грачаници где се припремамо за наредни дан који је предвиђен за успешне појединце и организације из области културе. Упознаћемо се са радом школе „Малац генијалац“, која већ трећу годину редом осваја завидне резултате на такмичењима. Упознаћемо Немању Јовановић, ученика из Батуса, који је на Међународној олимпијади из менталне аритметике, на којем се такмичило више од 500 његових вршњака, освојио прво место и стекао престижни надимак Малац генијалац. Посетили смо Ансамбл „Венац“ на њиховој редовној проби. Разговарали са Ђорђем Јевтићем, новинаром и публицистом о његовој најновијој књизи „Косовски феномени“. У вечерњим сатима, у Дому културе Грачаница, присуствовали смо премијери документарног филма „Добротвор“, о чему се можете информисати у одвојеним текстовима.

Текст: А. Димитријевић, З. Маврић
Фотографије: З. Маврић, С. Јефтић, А. Димитријевић

КОСОВСКИ ФЕНОМЕНИ

Ђорђе Јевтић, истакнути културни радник и писац, један од најистакнутијих новинара са Косова и Метохије, добитник Награде за животно дело УНС-а и других бројних признања за новинарство и публицистику, објавио је недавно нову књигу под називом "Косовски феномени". Књигу је издао Архив Косова и Метохије у суиздаваштву са Домом културе Грачаница.

У настојању да нешто више сазнамо о новој књизи, одлазимо до породичне куће Ђорђа Јевтића у Сушици. У дворишту куће примећујемо велики споменик пилоту Војске Југославије. Јевтић нас дочекује испред куће са информацијом: „То је споменик пилоту Ратног ваздухопловства против ваздушне одбране (РВПВО), Влади В. Павићевићу, који се 1964. године срушио овде, баш испред куће. Ишао је из Београда према Скопљу. Запалио се у ваздуху, направио читав круг и срушио се овде. После тога су из РВПВО дошли овде да му одају пошту и питали нас да ли могу да направе споменик у његову част. Дозволили смо.“

Након обиласка кућне библиотеке, са позамашним фондом књига, Ђорђе Јевтић нам презентује књиге које је до сада издао, након чега почињемо разговор о његовој најновијој књизи.

Ово је моја девета књига – почиње Јевтић. „У њој сам обрадио неколико сегмената. У првом делу књиге, обрадио сам историјски пресек српске књижевности на Косову и Метохији од почетка, од првих монаха који су записивали, па до првих књижевника, Теодосија и других. Званично, са појавом Призренске богословије, првим школованим људима, до данашњег дана. Из књиге, читалац може детаљно да се информише о историјату Косова и Метохије, о опстанку српског народа на Косову и Метохији. Признаћете да је опстанак српског народа на КиМ феномен без премца.“

Други део, посветио сам српским књижевницима на КиМ, њиховим делима и стваралаштвом, као још једном од феномена на овим просторима. Поменуо сам све песнике који су стварали на Косову и Метохији. Посебно сам обрадио десет песника, савремених књижевника. То су људи који су углавном на Косову и који су цело своје биће посветили Косову и Метохији. У том делу су се нашли Раде Златановић, Слободан Костић, Драгиша Бојовић, Новица Соврлић, Живојин Ракочевић, Жарко Недељковић, Ратко Стојиљковић, Срећко Симић.

У трећем делу књиге обрадио сам ликовно стваралаштво на КиМ, фрескосликарство, вајарство, од средњег века, све до данашњег дана. Обухватио сам и новије време, најзначајније сликаре са ових простора.

Од сликара сам обрадио неколико. Акценат сам ставио на Зорана Јовановића Добротина, Светомира Арсића Басару и Зорана Живковића. Зоран Живковић је наивац из Угљара код Косовог Поља који се скоро 60 година бави сликарством. Интересантна је његова прича како је за време рата анимирао децу у жељи да их отргне од тадашњих изазова и сачувао од неприлика. То је било време када су се свакодневно дешавала киднаповања. Да се деца не би излагала ризику приликом играња, он их је окупљао у свом дворишту, где их је учио да сликају. Направио је малу школу сликарства. Ту је школу водио три године. Кроз њу је прошло 50 ученика. Изнедрила је 15 квалитетних сликара. Десетак од њих постали су академски сликари.

Као четврти феномен, обрађујем најважније културне установе на Косову и Метохији које раде у овим условима. Место у књизи су нашли Дом културе Грачаница, Народно позориште „Приштина“, Галерија уметности „Приштина“, национални фолклорни ансамбл „Венац“, приватни културни центар „Акваријус“ из Косовске Митровице. Сви су они

Споменик палом пилоту

Ђорђе Јевтић

развили значајну и широку делатност на овим просторима, обнављајући, негујући и обогаћујући српску културу на Косову и Метохији и тако се сврстали у српску културолошку феноменологију.

У овом делу сам желео да кажем како су сви они који живе, раде и стварају на Косову и Метохији својеврсни феномен и за себе и за друге, јер је и само Косово вечити феномен у коме није лако живети и, посебно, стварати, али је, и поред тога, одувек било место на коме су људи желели и желе да живе, да га чувају макар у својој свести и да га бране од оних којима његова културолошка и духовна снага не припада.

„Косовски феномени“ је моја девета књига. – рекао је Јевтић говорећи о својим документаристичко – публицистичким књигама.

Последњих година Јевтић се окренуо културолошко-књижевном стваралаштву на КиМ. Објавио је монографију о прослави Видовдана у Грачаници и на Косову и Метохији. Књиге „Косово у делима српских аутора“, „Сведочења и тумачења“ и поменуте „Косовски феномени“ у којима је, сем историјског пресека, представио око стотину књига поезије и прозе више од шездесет савремених косовскометохијских српских стваралаца.

Ђорђе Јевтић има велики допринос за развој села. Његовом зајугом Сушица је добила асфалтни пут, водовод, основну школу. Након разговора о књижевном стваралаштву, предлаже нашој екипи обилазак манастира „Светог Димитрија“, који се налази у Сушици. У обнови манастира су допринос дала сва домаћинства у Сушици, а велики допринос у томе има и наш данашњи домаћин.

Почетком 1991. године мештани Сушице су на месту Црквиште открили очуване темеље своје некадашње цркве посвећене Светом Димитрију коју је почетком 19. века срушио злогласни Јашар паша Џинић. На само пола метра испод нивоа земље откривени су темеље цркве са очуваним каменним подом. Претпоставља се да је сушичку цркву подигао неки властелин средином 14. века. Обнова цркве је због нередовног финансирања трајала до 1998. године.

На путу према цркви, Јевтић нас упознаје са догађајем везаним за израду иконостаса цркве. „Посао израде иконостаса поверен је Алим Аметију, Муслиману/Торбешу из Горњег Села код Призрена, који је изказао велико интересовање да га уради.“

Два дана након почетка бомбардовања 1999. године, Алимова радионица је похарана. Изгредници су оштетили и поломили машине и многе елементе које је радио. Међу њима, оштетили су и делове сушичког иконостаса.

Чувана Божом милошћу, толеранцијом окружења и брижношћу њених верника, сушичка црква је, хвала Богу, за време рата, остала цела. После дужег времена, на Видовдан 2003. године, свештенику цркве се јавио Србин који је живео у Приштини у згради ЈУ програма. Објаснио је да се код њега налази иконостас којег му је дао на чување мајстор Алим. Алим је у свом том ратном хаосу успео да иконостас донесе до једине српске зграде и преда га на чување. Тако је иконостас, пронађен четири године након нестанка, а 2011. године постављен на место где је био предвиђен – завршава Јевтић.

Манастир Светог Димитрија

Иконостас

Текст: З. Маврић
Фотографије: С. Јевтић, Г. Томић

СТРУГАНА ПОГАЧА

Номинација стругане погаче за нематеријално културно наслеђе УНЕСКО

ПОГАЧА КОЈА ДУГО СЕДИ НАЈБОЉЕГ
ГОСТА ДОЧЕКА.¹

Стругана погача, хлеб чија припрема прати све важне животне догађаје, али и годишње празнике, представља незаобилазан елемент гостопримства у појединим косовско-метохијским крајевима. Она је и значајно идентитетско обележје код српског становништва у централном делу наведеног подручја.

Праксу прављења погаче, чија се површина коре струже у целисти, као обредног и обичајног хлеба заступљеног у географској области Косовске котлине, по први пут је забележила ауторка документарног филма „Живот омеђен погачом“ (2013), Радмила Тодић Вулићевић. Такође, докторанткиња Анастасија Живковић визуелно је обрадила ову тему, дотичући се питања расејања српског становништва из Покрајине и преноса његовог културног наслеђа: њен филм могуће је пронаћи на Јутјубу под називом „The Scraped Bread“ (2022). У међувремену, бројне активности представљања умећа прављења стругане погаче као елемента културног наслеђа организовало је удружење „Традиција кроз векове“ из Батуса, као и удружење „Етно домаћице“ из Лазаревца, које је у сарадњи са координаторком Центра за нематеријално културно наслеђе за централну Србију, Снежаном Шапоњић Ашанин, промовисало преношење овог културног елемента изван територије Косова и Метохије.

Стругање погаче

СА КОЛЕНА НА КОЛЕНО

У шали се говори да је најважније управо то да домаћица буде довољно љута како би се стругана погача направила тако да се касније поједе у сласти. Локалне анегдоте, на тај начин, упућују на умешност и дужину трајања процеса мешања теста. Према речима наше саговорнице из Кузмина, рецептура припреме погаче укључује употребу килограма брашна, пола литра воде, затим соли, уља и квасца.

Ж.Љ.: „Мене је, да правим погачу, научила моја мајка, а после тога наставила свекрва, али ја сам то волела, волела сам, и зато сам и радила.“ (Ж.Љ., 1970. год.)

Оно што погачу чини специфичном јесте управо начин на који се она приноси, ломи и дели у склопу прославе породичног свеца. У том свечаном чину међу својштином се изговара: *Срећна слава, срећна погача!* Погачу ломи домаћин са најважнијим гостом, а то је неко од

родбине или најближи комшија. Овај обредни и обичајни хлеб је и најузвишенији поклон, симбол трајних савеза; породиљи се доноси на бабине, куму приликом позива на крштење, пријатељима на веридбу, куму, старом свату и домаћину свадбе се, такође, дарује уз окићену флашу вина, и молбу да својим присуством увеличају весеље, а узвраћају је и они на дан прославе. Свadbене праксе укључују и припрему *стругане погаче* уз здравице и песму, тада се призива напредак. Погребни ритуали, такође, укључују стругану погачу, која се приноси и дели присутнима, без свечаног чина ломљења. Стругана погача наћи ће се некад на трпези и током највећих годишњих празника. Умешне косовске домаћице не знају шта то у пракси значи када кора овог хлеба напукне, међутим, верује се и у то да је напрстина симбол осмеха и радости, који погачу прате у свим окупљањима са добрим поводом. Нисмо сигурни како су прошли они који су домаћици упутили речи да је кора можда страдала током печења због њене причљивости, али су и таква веровања одавно забележена као део *културне интимности*.

Подстакнут умећем домаћица у срединама општине Приштина, већински настањеним српским становништвом, Институт за српску културу, кроз своје активности, учествовао је у изучавању овог елемента и његовој документацији. На тај начин, 2023. године поднет је предлог за упис „Обичајно-обредних пракси у вези са припремом и употребом стругане погаче“ на Листу елемената нематеријалног културног наслеђа Републике Србије, који су подржали Дом културе „Грачица“, Народна библиотека „Грачица“, Галерија уметности – Приштина са седиштем у Грачаници, Културно-просветна заједница Косова и Метохије и Архив Косова и Метохије. Истраживањима је у великој мери допринела и Зорана Лазић, једна од представница „Кола српских сестара“ у Грачаници. Иницијативи Института се придружило и удружење „Традиција кроз векове“. Очекује се допуне и вести о могућем упису.²

Стругана погача-спремна за славу

Слава-погача као део традиције

Стругало

Стругана погача

¹Пословица забележена од стране Пере Стефановића, објављена у књизи *Српске народне пословице са Косова и Метохије*, аутора Владимира Цветановића (1976).

²Центар за нематеријално културно наслеђе Републике Србије, формиран при Етнографском музеју у Београду, има за циљ сарадњу стручњака и локалних заједница на документовању и промоцији нематеријалног културног наслеђа. Ова институција је задужена за вођење Националног регистра нематеријалног културног наслеђа, и њена активност базирана је на Унесковом Конвенцији о очувању нематеријалног културног наслеђа. Листа елемената нематеријалног културног наслеђа обухвата различита знања, вештине, умећа и обичајне праксе у Републици Србији. Детаљније информације могу се наћи на сајту самог Центра.

Текст: Невена Петковић,

истраживач сарадник при Институту за српску културу Приштина – Лепосавић

Фотографије: Снежана Тодоровић, Горан Марковић, Н. Петковић

ДУШАН ВУКОСАВЉЕВИЋ ПРОТИВ АЛКАРАЗА

Душан Вукосављевић из Звечана првак је Србије у тенису у конкуренцији играча старости од 6 до 8 година на завршном турниру свих Гран при турнира у организацији Тениског савеза Србије. За медије самопоуздано, изјављује да му је узор Новак Ђоковић и да имају доста сличности, исти им је форхенд, а и обојица су из Звечана. Душан има 7 година.

Ова вест нас је подстакла да у Звечану обиђемо Душана Вукосављевића, његовог тренера Горана Васића и мајку Биљану Вукосављевић. Сусрет уговоримо, где друго, него на тениском терену који је донација Новака Ђоковића. Разговор почињемо рано ујутро зато што је Душану то једино слободно време, пред полазак у школу. После школе је тренинг, а након тренинга и израде домаћег задатка, уморан, рано леже. Док чека да дођемо, Душан се већ загрева, не испушта рекет из руке, удара лоптицом о зид терена, не стаје ни за трен, као и сва деца његовог узраста.

Горан Васић, Душанов тренер, не крије задовољство што има тако талентованог ученика. „Код њега се не зна шта је боље, не зна се да ли је бољи форхенд или бекхенд, па изласци на мрежу. Игра са обе стране без проблема. Ето, гледајте га. То су ствари са којима се рађа. Нисмо ми њега нешто превише учили. Са пет година је дошао овде. Много је од тада напредовао, уз нашу подршку, али он то све има у себи, ми код њега развијамо само кондицију и спортски дух. Највероватније је раније пуно гледао тенис, дошао је са неким предзнањем. Чим се овде појавио, ударао је као да се са њим већ дуго радило. Лоптице са којима тренутно вежба су за децу узраста преко 12 година, али то њему не представља проблем. Још пар година и ја више нећу моћи да тренирам са њим. Мораће на неку тениску академију. Требаће му искуснији тренер. Мора да има партнера својих година, чија је техника приближна Душановој, са којим ће да спарингује. Тренер није спаринг партнер.

Будимо га у 4 сата ујутро и водимо на терен. То је за нас као родитеље тежа страна. Када су финансије у питању, за сада се сналазимо некако. Ово је још увек неки почетни ниво где трошкови и нису толико велики. Како ће бити у каснијем периоду, видећемо. Ипак ми живимо само од плате, а како он напредује, трошкови ће бити још већи. Опрема за тенис је скупа, путовања на турнире, такође, представљају велику финансијску ставку. Морам да се захвалим тренеру и клубу. Клуб нам стварно доста помаже.

Душаново интересовање за тенис и његови успеси су нам умногоме променили живот и набацали динамичан темпо живота. Ми викендом никада нисмо код куће и не можемо као друге породице да се опустимо негде у природи. Најчешће јуримо са турнира на турнир. Некада су места где се турнири одржавају близу, али су најчешће удаљена.

НОВАК - ОПСЕЦИЈА

Поред Душана, имамо и млађег сина, Тадију. Он има четири године. Тадија много воли Душана и радује се његовим успесима, али је то у њему пробудило жељу да и он постане успешан спортиста па је изабрао фудбал. Сада су обавезе још веће.

Ни на годишњи одмор не можемо да одемо као друге породице. Где год да одемо, прво тражимо тениски терен у близини, да би Душан могао да тренира. Чим почне са тренингом, свуда изазива пажњу тениских зналаца.

РОЂЕН ЗА ТЕНИС

Ако истраје у својој жељи да буде професионални тенисер, предвиђам му сјајну будућност. Видите како он држи рекет, то је такозвани Западни гиб (начин држања рекета), како га ми зовемо – амерички. Питао сам га ко га је научио да тако држи рекет, каже, нико. Тако је од првог дана почео да га држи. А то је специфичан начин држања који користе професионалци који дуго година играју.

Овде има доста талентоване деце. Тренутно тренирам двадесет двоје. Проблем нам је недостатак терена. Овај терен је званично отворио Новак Ђоковић и то је био још један подстицај да Звечанци заволе тенис. Имамо само један терен, а има доста рекреативаца па нам је време за тренинге ограничено и недовољно. Они који обилазе тениске терене по Србији кажу да је наш терен један од бољих. Одржавамо га сами, а у томе нам финансијски помаже привремени орган општине и Канцеларија за КиМ – истиче Васић.

Наш разговор прекида Душан који од тренера тражи да размењују ударце. Остављамо их да мало тренирају. Разговор настављамо са мајком **Биљаном Вукосављевић**. „Душан ужива у овоме“ – почиње причу Биљана. „Ако њега питате, рећи ће да му није тешко. Међутим, тешко је пратити овај темпо. Он је ипак дете.

Новак му је опсесија. Гледао је све његове мечеве. Када је Новак играо у Аустралији меч у 2 ујутро по нашем времену, тражио је да га пробудимо. Пошто супруг и ја радимо, није нам падало на памет да устајемо тако рано. Онда нас је он замолио само да му навијемо сат. Навили смо, рачунајући да се он неће пробудити. Пробудио се, одгледао меч и вратио се у кревет.

Често опонаша Новака. Душан има две торбе за тренинг/меч, зато што то има и Новак. Банана је обавезна пре меча и тако то. Супруг и ја ћемо покушати, колико год можемо, да испратимо његове жеље и захтеве.

Најважније је да га спорт јача и гради од њега боље дете. Он, на жалост, сада нема тако раздрагано детињство и живот као његови вршњаци, али је навикао на одговорност и дисциплину. Плашила сам се да порази, мада ретко губи, не утичу лоше на њега. Али не, он то прихвата смирено, као што не реагује ни превише бурно када победи. Често игра са старијима од себе и свестан је да по некада може и да изгуби. У том тренутку му је сатисфакција то што је дао све од себе. До сада је освојио четрдесетак медаља и осам пехара.

Победио је на 99 мечева. Има само шест пораза“ – поносно истиче мајка Биљана.

Душана не занима превише шта о њему причамо. Он и даље прецизно узвраћа сваки ударац, не обзирајући се на нас. Игра за себе, не за нас.

ПОБЕДИЋУ АЛКАРАЗА

Прекидамо тренинг како бисмо коју реч чули и од њега. Питамо га да ли се надао да ће постати најбољи тенисер у Србији у својој категорији. Без размишљања **Душан Вукосављевић** одговара: „Знао сам да ћу да победим.“ Питамо га како је знао да ће победити и зашто баш он. Ко из топа одговара: „Зато што сам победио на свим турнирима. Пуно тренирам и добар сам. Волим тенис. Волим Новака. На турнирима сам упознао пуно добрих другара који играју тенис. Дружимо се. Упознао сам доста градова у којима се игра тенис“ – одговара Душан.

Постављамо му стереотипно питање, да ли више воли тенис или школу и како постиже да буде добар и у једном и у другом. Душан одговара: „Волим и тенис и школу подједнако. Стигнем и да учим, али не стигнем да одем код другара на рођендан, у то време морам да тренирам.“ Неизбежно је и питање које нас је навело да потражимо Душана, одакле идеја да ће играти са Алкаразом.

Душан одлучно наставља: „Јако ми је што нећу имати прилику да играм са Новаком, али са Алкаразом ћу моћи. Израчунао сам, када ја будем имао двадесет година, Алкараз ће имати као Новак сада.“

Тренер Горан користи паузу у тренингу да дода: „Има много заинтересоване деце. Посебно након медијског представљања Душанових резултата. Само из Душанове школе имамо 50 заинтересованих. Укупно преко 150 са севера Косова. А један терен може озбиљно да ради са највише десет полазника. Да би се све то постигло, да би деца држали уз себе, уз спорт, потребна нам је много већа подршка у обезбеђивању адекватног простора пре свега, а онда и опреме. Прави, квалитетни рекети су скупи, а и остала опрема. Наравно, потребна је и подршка ентузијаста Звечанаца. Овај терен је једно време, пре него што га је поново отворио Новак Ђоковић, био запуштен,

ЈОШ ЈЕДАН ТАЛЕНАТ

После Звечана пут нас води до Новог Брда, где упознајемо још једну тениску наду, **Филипа Павловића**. Филипа не налазимо код куће. Дочекује нас његова мајка и информише да се преселио у Лозану (Швајцарска), тренира код прослављеног тенисера Станислас Вавринке. Код куће је био августа месеца. Ове године је напунио 18 година, али због смртног случаја у породици, нису могли да прославе пунолетство.

Интересовало нас је одакле Филипу интересовање за тенис, када нико од родитеља нити у околини Новог Брда није играо тенис. Кажу, сасвим случајно. У седмој години, родитељи су га водили на славу код сестре која ради у Аустрији. Филип је пронашао рекете и лоптице за тенис које је она донела и од тада нису могли да га зауставе. Нон-стоп је у рукама имао рекет и ударао лоптицом по зиду. По цео дан, није хтео да једе, само рекет, лоптице и ударци у зид. Није могао да бира, тада је имао рекете од 300 грама, који су били претешки за његову категорију.

У то време се тенис играо у Грачаници, постојала је академија за тенис. Са девет година, Филип, без и једног дана тренинга са тренером, самоук, тражи од оца да га води у Грачаницу на такмичење.

зарастао у коров. Играла се кошарка и фудбал. Терен дуго није био употребљив за тенис. Онда се укључило неколико нас, ентузијаста, који смо терен очистили и уредили да може да се користи за тенис. Морам ту да поменем ангажовање **Владана Петрушића званог Лола, Жарка Недељковића** и моју маленкост. А да тенис и тениски клуб „Звечан“ заживе, заслужни су **Стефан Недељковић, Милош Милутиновић и Саша Вукосављевић**.

Задовољни оним што смо видели, пре свега талентованог, стално насмејаног Душана, поздрављамо се са нашим саговорницима, желећи Душану у будућности исто што је поменула и његова мајка, када смо је питали како Душана види за 10 година: „Волела бих да га видим здравог и срећног, а успех ће сам доћи, ако и даље тенис буде његова љубав и интересовање. Ми смо као родитељи у обавези да пружимо све што можемо за развој њихових амбиција“ – завршава Биљана, прекидају тренинг уприличен за нас, након чега журбано одлазе да Душан не би закаснио у школу.

Након завршеног меча Звезда-Грачаница (2015), тренер Дејан Живић му је дао Филипу да покаже шта зна. Био је задовољан оним што је видео и Филип почиње да путује на тренинге из Новог Брда за Грачаницу, скоро сваки дан. После петнаест дана тренирања Филип учествује на првом турниру и осваја прво место. Веома брзо после тога, са 8 година постаје првак Косова у тенису у својој категорији.

Након здравствених проблема тренера Живића почињу проблеми за Филипову породицу због тога што финансијски нису могли да покрију трошкове тренинга (тренера, терен, свакодневна путовања на тренинге). До тада је Живић у свему пуно помагао. И поред тога, Филип и даље ниже резултате. Осам година је био првак Косова. Пре три године, захваљујући људима добре воље који су проценили да Филип има таленат, обезбеђује сигурније изворе финансирања. Омогућено му је да једно време учи на Академији код Богдана Обрадовића у Београду, па код Дејана Вранеша. Од 5. маја ове године, добија могућност да тренира код прослављеног тенисера Станислас Вавринке у Лозани. Недостаје му породица, али је задовољан и свестан да нешто мора да жртвује како би остварио своје снове.

Текст: Златко Маврић
Фотографије: Саша Јефтић, Горан Томић

Пред закључење листа, стигла нам је информација да је Душан (7 година), у другој половини децембра месеца учествовао на отвореном првенству Крагујевца, у организацији Тениског клуба Топ Спин, у категорији на наранџастом нивоу, за узраст од 8 до 10 година. Оиграо је четири меча и на сва четири однео победу, тако да је проглашен за МВП играча (играч са најбољим скором).

МУЗИКА БЕЗ ГРАНИЦА

Овогодишњи, други по реду Рок фестивал (Rock and blues festival), одржан у Призрену, окупио је 12 рок група, музичаре са КиМ и региона, Шпаније, Финске, Шведске и Аустралије. Фестивал је пратио велики број поштоваоца и љубитеља рок и блуз музике, неколико генерација. Многи старији рокери су на фестивал дошли са својом децом и унуцима.

У разговору са нашим сарадником, Рефки Алијом, дописником Радио Слободна Европа, директор фестивала, Хекуран Гаши, истакао је да је циљ организатора био да поново заживи рок музика, која је давно замрла. Према његовим речима, у Призрену је формирана прва музичка школа, што је био довољан разлог да у овом граду има више музичких догађаја и фестивала.

На Фестивалу су учествовали: Frank Gambale, Metal De Facto, Dirty Loops, Maya band и други. Свој допринос Фестивалу, дао је и Влатко Стефановски, етно-рок и џез музичар из Северне Македоније, који се на овој сцени појављује по други пут. У разговору са нашим сарадником, Стефановски каже: „Рок музика ће живети још дуго. Радујем се што је пуно младих људи дошло да нас слуша. Организација је одлична, продукција на високом нивоу, публика расположена, домаћини одлични. Овде постоје сви услови за добар фестивал.“

Своје задовољство није крио ни Sami Hinkka, басиста групе Метал Де факто, из Финске. „Част нам је да смо на овом фестивалу у Призрену. Све је одлично. Очекујемо добар шоу. Даћемо све од себе да тако буде.“

Менан Кисери, вођа групе „Prizren International Band“, један од организатора фестивала, бави се овом музиком пола века и како сам каже, организовањем овог фестивала испуњен му је педесетогодишњи сан. Посебно га радује што су неке групе и музичари, као Метал Де Факто, позната имена у Европи и свету.

Овај фестивал је био прилика да се у Призрену, на фестивалу, после 30 година, појави и Петар Ракић, познати гитариста из Северне Митровице. Он је организатор џез и блуз фестивала у Северној Митровици. По Ракићевим речима, рок зближава људе и брише границе.

Метал Де Факто

РОК СЦЕНА У КОСОВСКОЈ МИТРОВИЦИ

Гостовање Петра Ракића на фестивалу у Призрену повод је да га потражимо у Косовској Митровици. Налазимо се у вечерњим сатима у познатом кафе-ресторану. Када је музика у питању, Петар је увек расположен за причу. Код уговарања сусрета услов је био да не буде приче о политици.

На наше питање када је и како почео да се бави рок музиком, Ракић са осмехом одговара: „Раних шездесетих, са појавом Ролингстона, Битлса и „Битлсоманије“. Тада се јавља већина бендова. Најчешће соло, пратећа, бас гитара и бубњеви.

Мој први бенд се звао ВИС (Вокално инструментални састав) „Пламтеће звезде“. Свирали смо на игранкама. Ми смо тада били млади. Старије генерације су поред гитаре и бубњева у свом бенду имале трубу, саксофон, хармонику. Није било клавијатура, користила се хармоника. Тада су се то звали џез оркестри. Веома брзо смо ми млади потиснули ту старију генерацију и наметнули свој стил. Имали смо своју публику, пуштали дугу косу, по угледу на Битлсе.

Осамдесетих година, са много више музичког искуства, када

Петар Ракић

сам професионално почео да се бавим музиком у Радио Приштини, окупио сам баш те џезере из старије генерације са трубачима и саксофонистима. Договорили смо се да почнемо чешће да свирамо. Основали смо „Биг Бенд“, чија је прва поставка имала две трубе, два саксофона и вентил тромбон. Након пет година бенд је бројао у свом саставу двадесетак музичара, четири трубе, четири тромбона, пет саксофона, ритам секција. Био је то озбиљан бенд. Одржали смо се скоро до деведесете године.

Оснивање овако озбиљног бенда био је разлог да организујемо први Рок-џез-блуз фестивал у Косовској Митровици 1989. године, на којем смо тада имали госте, чувени бенд из Загреба. Косовска Митровица (Лепосавић, Звечан) тада је имала десетак група. Неке су имале на свом репертоару две до три своје песме, док су оне озбиљније имале и садржајнији репертоар. Мој задатак је био да омогућим да најбоље групе, победници фестивала, сниме своје нумере на Радио Приштини. Састав група је био различит, било је група мешовитог етничког састава, а било је и оних у чијем саставу су били музичари само једне националности. То се није гледало. Једноставно, или знаш да свираш или не. Тражили смо добар звук и уиграни бенд. Сви заједно смо стварали једно, музику. Гостовали смо у Нишу (НИМУС, касније НИШВИЛ), у Подгорици, Ваљеву.

Сада је овде све то замрло. Покушавамо да одржимо неки континуитет, али то тешко иде. Никоме није до музике. Незвесност. Посебно задњих годину дана.

Битно је да и даље одржавамо контакте са музичарима из околине. Сада са пријатељима идем од фестивала до фестивала. Ето, био сам у Призрену. Нисам могао да пратим фестивал два дана зато што сам већ наредног дана морао за Београд на „Гитар арт“ и „Џез фестивал“, како бих видео Џонатана Крајзберга, најзначајнијег џез гитаристу данашњице.

После 1999. године наш „Џез фестивал“ мења име у „Џез и блуз фестивал“. Успели смо да од 1999. до данас организујемо 18 фестивала под називом „North City Jazz & Blues festival“ – Косовска Митровица. То је до скоро била једина интернационална културна манифестација на Косову и Метохији која окупља највећа џез имена из целог света. На жалост, данас нема неке будућности за џез. Има још увек ентузијаста, али не као у оно време“ – са сетом констатује Петар Ракић.

Петар Ракић је 1991. године формирао црквени хор којим и данас диригује. На нашу молбу да нам нешто каже о хору, Ракић наставља: „У почетку није било за интересованих за хор. Предавао сам музичко у Гимназији. Почео сам ученицима да усађујем интересовање према хору па сам на тај начин добио чланове. Делио сам петице. Ја их нисам учио да бубају, учио сам их да слушају музику. Добро је да знају када је и где Моцарт рођен, али је мени битније да знају да слушају његову музику. И мислим да сам у томе успео. Хор броји тридесетак чланова. Повремено имамо гостовања. Били смо на Фестивалу православних хорова у Пољској, где смо освојили друго место. Били смо два пута у Мађарској. Често смо у Београду. Као награду за ангажовање у хору, сваке године организујемо летовање на мору за све чланове хора. Хор је за свој рад добио грамату владике Теодосија, а ја сам 2012. године добио орден Светог Саве другог степена“ – завршава Ракић.

Влатко Стефановски

Влатко Стефановски

Текст: Рефки Алија, Златко Маврић
Фотографије: Рефки Алија, Саша Јефтић

ДОБРОЧИНИТЕЉ

У Дому културе у Грачаници, одржана је премијера филма „Доброчинитељ“, о Сими Игуманову-Призренцу, сину цркве и Немањића, једном од највећих задужбинара, заштитника просвете и сиротиње.

Имали смо срећу да се у програм нашег обиласка Косову и Метохији, уклопила и премијера филма „Доброчинитељ“, једном од највећих задужбинара. Била је то прилика да се сретнемо и поразговарамо са ствараоцима овог значајног остварења и будемо сведоци позитивне реакције присутних гледалаца. Улогу Симе Игуманова изнео је познати глумац Слободан Тешић. Наратор је био глумац Виктор Савић, а глас Симе Игуманову, позајмио је глумац Ненад Јездичић. Филм је подржан од стране Канцеларије за Косово и Метохију. Благослов за снимање дао је митрополит Теодосије.

Пре почетка промоције, разговор водимо са **Бобаном Јевтићем**, уредником филмског програма. Јевтић нас информисао да у Дому културе Грачанице од 5. маја 2018. године постоји редовни филмски репертоар. По казивању Јевтића, „Бар једном недељно, организују се по две премијере филма, од којих је прва намењена најмлађим посетиоцима, док се за старије филмови приказују у вечерњим сатима. Трудимо се да децентрализујемо седму уметност односно да филмове приказујемо и у другим српским срединама широм Косова и Метохије где публика нема тако често прилику да погледа најновија филмска остварења, како домаће тако и стране кинематографије. Пројекције често организујемо у Штрпцу, у Косовском Поморављу, у Ранилугу и Шилову. Били смо у Прилуку, у Црквеној Водици, у Доњој Гуштерици, Гораждевцу, Осојану.

Ове године организујемо јубиларни десети фестивал филма под називом „Косово и Метохија“. У оквиру фестивала су обухваћени познати филмови који су освојили значајна признања и награде на престижним филмским фестивалима, као што је фестивал у Кану, Венецији и многи други. Публика у Грачаници не заостаје од публике у већим филмским срединама, када је пројекција значајних филмова у питању“ – завршава Јевтић.

Бобан Јевтић

Пре почетка премијере, за ИН-форматор, о својим утисцима о стварању овог дела изнео је и **Милан П. Кићевац**, продуцент филма „Доброчинитељ“. „Изузетна ми је част и задовољство да је премијера нашег филма о Сими Андрејевићу Игуманову вечерас на Косову и Метохији, у царској Грачаници, а сутра у Симиној, Призренској богословији. Филм смо, уз помоћ Канцеларије за Косово и Метохију, благослова пресосвећеног владике митрополита Теодосија, и уз помоћ Дома културе Грачаница, радили неких годину и по дана. Вечерас ћете имати прилику да видите наш рад. Надам се да ћете бити задовољни и да је наш рад достојан имена и дела великог Симе. Искрено да вам кажем, имам трему јер сам овде међу вама, поготово што сте ви једна посебна врста публике и ако неко може да донесе прави суд о ономе што смо урадили, то је апсолутно наш српски народ на Косову и Метохији.“

Милан Кићевац

Водитељка програма, Снежана Петровић, истакла је да ће присутни гледаоци у „Доброчинитељу“ препознати емоције, историју, проблеме и себе. Након уводне речи, позвала је Милана Кићевца, да каже нешто о филму.

Милан Кићевац је нагласио да долази из Будимпеште и да доноси поздраве митрополита Лукијана, додајући: „Када се човек окрене и погледа у свој живот, у сећању му остану неки леви тренуци среће. Један од таквих тренутака у мом животу ће сигурно бити ово вече. Филм говори о једном посебном човеку, да је носио мантију вероватно би био хиротонисан. Он је један од наших највећих ктитора.

Долазим из града где је једно време живео и радио исто тако један велики ктитор Сава Поповић Текелија али ако можемо и ако треба да поредимо ко је више урадио и допринео то је сигурно Сима Андрејевић Игуманов. Идеја о овом филму родила се приликом једног боравка у једној од наших највећих светиња у манастиру Црна Река

код архимандрита Андреја који је у једном необавезном разговору у коме смо причали какви су нам планови и шта бисмо желели даље да радимо поменуто и нашег драгог Симу, тако да архимандрите, од срца хвала што сте посадили семе од кога је изникло овај филм“ – рекао је у свом обраћању Милан Кићевац.

Бошко Милосављевић, редитељ филма, захвалио се публици на интересовању за филм и институцијама и појединцима који су пружили подршку у реализацији пројекта, наглашавајући да је и за њега, ово, посебно вече, уз наду да ће се присутнима филм допасти.

Након обраћања продуцента и режисера филма, публика је била у прилици да у једном даху испрати филм о Сими Игуманову. Након пројекције, гледаоци су дугим аплаузом поздравили ствараоце овог дела.

Један од присутних гледалаца се захвалио на реализацији филма и чињеници да је публици Грачанице омогућено да исти први погледају. Такође се се захвалио што ће наредног дана филм бити у прилици да погледају ученици и грађани Призрена у Призренској Богословији. Поставио је питање продуценту Кићевцу, да ли ће филм бити приказан широм Европе, и да ли ће бити приказан на неком фестивалу.

Одговарајући на питање, Кићевац је рекао „Оно што до сада знамо, осим царског Душановог града сутра, предвиђена је премијера у Будимпешти и Београду, у Музеју кинотеке. У преговорима смо са Републиком Српском, са Банским дворима, да се филм прикаже око Светог Саве. Очекујемо да ће и РТС показати интересовање и емитовати филм. Циљ нам је да прича о овом великом човеку стигне до што већег броја гледалаца.“

Присутнима се обратио **митрополит Теодосије**. „Имам велику потребу да овде испред свих вас од срца захвалим аутору овог документарно-играног филма о Сими Игуманову. Веома сам захваљан што се ово дело родило у времену када сви ми овде истрајавамо и опстајемо на овим просторима, па и у Призрену. Сведоци смо дешавања, а овај филм је освежио наша сећања на времена од пре 110 година. Снимање Призренске Богословије, задужбине Симе Игумановића у Београду и овај филм нас подсећа да и ми треба да будемо доброчинитељи, задужбину, а мислим да сви који живе данас на овим просторима то управо јесу. Да ли смо ми свесни тога или не то је друго, али све нас више тако гледају.

Ми данас живићи на овим просторима чинимо да живи наше Косово, да живи наша култура, духовност и све остало. Сима Игуманов је учинио велико дело у своје време тешко за све Србе на овим просторима али и ми смо сведоци тог тешког времена. Најдужи период у прекиду рада школе јесте од 1999. до 2011. године. Школа је била потпуно спаљена као и све светиње, и Епископија и Љевишка и Саборни храм и Архангели. Све што је српско, изгорело је у погрому 2004. године. А онда, из тог пепела дешава се обнова васкрсењем, што говори да је то Симино дело било пред Богом. Све оно што је Божје траје. И данас имамо школу у којој су ученици који поју Богу и спремају се за учитеље, за вероучитеље, свештенике и Симино дело и данас живи. То сам хтео да вам нагласим, оно што смо некада били, трудимо се да будемо и данас. Овај филм данас је велики допринос животу и опстанку на овим просторима. Сами ћемо се потрудити да филм буде на много места приказан. Он ће приближити и Призрен и Косово и Метохију многим који можда нису ни крочили овамо. Хвала још једном и да Господ да, да оваквих остварења буде све више“ – рекао је митрополит Теодосије.

Бошко Милосављевић

Митрополит Теодосије

ВРЕДНЕ РУКЕ ГРАЧАНИЧКЕ

Дом културе Грачаница организује грнчарску радионицу за децу. Деца су на радионици имала прилику да учествују у процесу рада и израде уметничких предмета од глине. Радионица се састоји из практичног, теоријског дела као и рада по групама. Деца, знање из грнчарског заната преноси Јулија Дубовац, мастер ликовни уметник – вајар, сарадник у настави на предмету методика, наставе ликовног образовања на Факултету уметности у Приштини са привременим седиштем у Звечану.

О активностима које Дом културе реализује са најмлађим делатницима радионице, говорио нам је **Александар Гуџић**, уредник ликовних програма.

„Грнчарска радионица „Вредне руке“ је програм вајарства за децу, који годинама уназад реализујемо. То је идеја наше колегинице Драгане Тодоровић. Она ове године из објективних разлога не може да буде овде.

Поред радионице за децу, реализујемо и радионицу за особе са посебним потребама. Покушавамо да укључимо особе са посебним потребама у друштвене токове.

Радионица траје недељу дана. Деца и млади покушавају да овладају основним вештинама вајарства. Цео процес надгледа професорка Јулија Дубовац са Факултета уметности у Косовској Митровици.

Крајњи циљ ове акције није да деца постану вајари, већ да на један занимљив и иновативан начин децу заинтересујемо за уметност; да деца кроз дружење и интеракцију са професорком, а и са другом децом заволе вајарство, али и да квалитетно проведу слободно време.

Последњих година Дом културе Грачаница акценат даје управо на рад са децом. У програм се укључило петнаестак деце.

Што се осталих активности тиче, имамо секцију балета коју води колегиница Снежана Бурсаћ Петровић на један занимљив и квалитетан начин. Она окупља девојчице различитог узраста и са њима годинама уназад раде балетани и балерине из Института за уметничку игру из Београда. Деца освајају бројне награде на фестивалима балета у земљи и региону. Скоро су били у Прагу, Будимпешти, Бечу, Београду, Нишу. Награде које освајају су потврда да Дом културе ради квалитетан посао.

Следећа секција је секција глуме. Позоришни аматеризам у Грачаници има дугу традицију. Мастерско позориште „Јанићије Поповић“ основано је давне 1968. године. Учествовало је на многим фестивалима у земљи, тадашњој Југославији, али и у региону. Позоришни аматеризам је настао иницијативом групе ентузијаста предвођених Ратком Поповићем, Срећком Тодоровићем, Веском Стојковићем и многим другим. Раније смо имали сцену за одрасле и сцену за децу. Данас функционише искључиво деčја секција која је обновљена 2014. године. Од 2014. године до данас, имали смо 23 премијерна извођења. Учествовали смо на бројним фестивалима на којима су деца из Грачанице освајала награде. Кроз дечију позоришну секцију од 2014. године, до данас, прошло је пар стотина деце. Неки од њих су касније завршили глуму, а неки су на постдипломским и мастер студијама у Москви. Поменућу на пример Невену Недељковић. Секцијом руководе моја маленкост и колегиница Снежана Алексић. Није наш приоритет да та деца постану глумци, већ да они квалитетно проведу своје слободно време кроз процес стварања представа.

Редитељи које ангажујемо са децом раде на „пеглању“ акцената, на вежбама концентрације, технике дисања и говора.

Александар Гуџић

Израда предмета на точку

Циљ нам је да деца овладају кроз процес прављења представа неким техникама и вештинама које ће им касније користити у наставку живота.

У суштини, балет, вајарство и глума имају један циљ, да се деца заинтересују за елитну културу, елитну уметност, за праве ствари. Не мора нико од те деце да буде вајар, глумац, балетан или сликар, али ће та деца кроз овакве програме знати да разликују добру од лоше слике. Знаће како треба да се понашају на балетском концерту, позоришној представи, и шта је добра позоришна представа. То нам је крајњи циљ.

Активности финансијски и новчано помаже Министарство културе републике Србије и Канцеларија за Косово и Метохију, на основу пројеката којима конкуришемо.

Жеља нам је да програм који спроводимо у Грачаници проширимо и на остале српске средине на Косову и Метохији. Планирамо да формирамо дечију културни центар Косова и Метохије, који би имао три секције: школу балета, школу глуме и школу сликарства. То би подразумевало преношење активности у Осојане, Гораждевац, Велику Хочу или нека друга места – завршава Гуџић.

Након разговора са Гуџићем, посећујемо полазнике грнчарске радионице „Вредне руке“. Сведоци смо да „Вредне руке“ вредно раде. Из парчета обичне глине, мали ствараоци производе разне употребне предмете и играчке. У радионици затичемо и професорку Јулију Дубовац, која са пуно пажње прати како деца спроводе у дело оно што су претходно учили.

Јулија Дубовац нас упознаје са чињеницом да се радионица састоји из два сегмента: теоретски и практичан рад. „Морам да признам да сам констатовала да им теоријски део није толико занимљив, па покушавам да га реализујем на начин који би одговарао њиховом узрасту. Сви једва чекају да се дохвате глине, да стварају. Кроз рад покушавам да им објасним технологију материјала и технологију печења материјала. У групи имамо децу из нижих и виших разреда основних школа. Број полазника стално варира у односу на слободно време заинтересованих ученика.

Мотивисани су, интересантно им је. Пуни су креативних идеја. Допада им се рад на точку, али воле и да ручно праве неке њима занимљиве фигуре, посуде. На крају сваког часа, са узбуђењем се интересују када ће бити наредни час.

Крајем године се планира изложба продајног карактера на којој ће израђени радови бити изложени и продати. То су мале употребне посуде, чиније, шољице и други предмети. Деца су израђивала фигурице које би могле да постану сувенир-магнет са мотивима Грачанице. То је био задатак на првој радионици. Одушевљена сам њиховим решењима – рекла је Јулија Дубовац.

Јулија Дубовац са ученицом

Фарбање фигуре

Текст: Александра Димитријевић
Фотографије: Саша Јефтић, Милица Костић

МАЛАЦ ГЕНИЈАЛАЦ ИЗ БАТУСА

На овогодишњој 8. Међународној олимпијади у менталном рачунању, у категорији писани тест, у конкуренцији са више од 500 учесника из 10 земаља, титулу најбољег понео је у своје Батусе Немања Јовановић, ученик првог разреда основне школе „Вук Караџић“.

Школица „Малац генијалац“, заслужна за Немањин успех, функционише у Грачаници, нешто више од пет година. Иако млада по свом постојању, школица већ три године заредом осваја награде на међународним такмичењима. У Дому културе у Грачаници, у којој је смештена школица, упознајемо се са **Милицом Поповић**, координаторком школице „Малац генијалац“. Прво наше питање упућено Милицы Поповић односило се на то одакле интересовање за бављење математиком, на шта нам Милица скромно одговара:

„Ја сам неко ко ради са децом, а поред тога, наравно, имам и своју децу. Када су моја деца била узраста 7 – 8 година, заинтересовала сам се где бих могла да их укључим да развијају љубав према математици, изгубила сам где у нашем окружењу постоји школа која се тиме бави и сазнала да у Косовској Митровици постоји таква школа. Годину и по дана сам своју децу водила тамо на часове. Било је напорно, Митровица није близу, али је мени било значајно да се искористи тај период дечјег развоја, пошто се дечји мозак највише развија од 4. до 14. године, до оног тренутка када креће пубертет.

Када сам видела колико је то мојој деци значило, отишла сам до Београда и договорила се са представницима школе „Малац генијалац“ да једно истурено одељење отворе и овде у Грачаници.

То је било пре пет година. Интересовање деце је било велико. Данас ова школица броји преко 40 ученика. Од како учествујемо на Међународној олимпијади у менталном рачунању, задње три године, наша деца већ трећу годину заредом узимају неку од награда. Мислим да на нашу децу утиче и то што живе у ограниченом простору. Када су им могућности ограничене, развију неке способности које можда не би развили да имају могућности да безбрижно живе, у безбедном окружењу, као њихови вршњаци у другим градовима.

Школица се одржава од уплате родитеља. Поред мене, ту раде и две учитељице које су обуку такође завршиле у Београду.

Постоји обука за менталну аритметику за супер ум. Ментална аритметика је способност брзог и тачног рачунања без коришћења оловке и папира. Користи се абакус, то је јапанска рачуналка. Видите, свака куглица показује број, а онда касније визуализацијом деца науче и да ментално рачунају. Родитељи су препознали менталну аритметику као нешто битно за њихову децу. Та деца не користе мобилне телефоне за игре и губљење времена.

Ментална аритметика помаже у томе да деца развију концентрацију. То је корисна вештина која им остаје за цео живот. Много ми значи када дете хоће нешто више од образовања. Деци је овде поред толико мало могућности једна школа менталне аритметике преко потребна. Деца у енклавама су заслужила да им се посвети више пажње. Подршку у активности добијамо од Дома културе Грачаница (простор за рад) и општине, која је организовала бесплатан превоз за ученике. Немања је из Батуса. Он је у школици, заједно са децом из Племетине и

Прилужја, сваког викенда. Мислим да је и то показатељ колико деци оваква школица треба, када су спремни да сваки викенд жртвују да дођу овде и уче. Поред Немање, на овогодишњем такмичењу у Београду је учествовало још девет наших ученика. Само учешће на такмичењу је један велики успех – завршава Милица.

У току разговора са Милицом, у учионицу стиже Немања Јовановић, алијас Малац генијалац. Прилази нам, поздравља се. Насмејан, ведар дечкић. Поносно носи са собом пехар и медаљу.

Такав наступ Немање, променио нам је концепцију разговора. Његова спонтаност је утицала и на нас. Мењамо редослед планираних питања. Питамо како се осећао када се са тим пехаром појавио у одељењу? Да ли је био поносан? Да ли су другари били поносни на њега? Да ли је очекивао победу?

Немања као запета пушка одговара, као и што мисли, брзо: „Када сам им однео пехар, другари су се одушевили. Сви су желели да га додирну. Мада, у мом одељењу нема пуно ученика. Ја у школу идем у Батусу, у Грачаницу долазим само због школице „Малац генијалац“. У мом, другом разреду, нас је укупно четворо а у комбинованом (други и четврти) нас је мало више.

Нисам очекивао победу, али био сам много срећан када сам победио. Ова школа ми много помаже. У основној школи исто радимо бројеве, али тамо нам не дају да радимо преко сто, а мени је досадно што не радимо преко сто. Учителица је то приметила па ми је дала да радим задатке са троцифреним бројевима и изненадила се када је видела да знам да их урадим“ – каже Немања.

Питамо га да нам објасни, шта је то ментално рачунање?

„Замислимо рачунаљку у глави. На тој основи померамо куглице. После, на пример, додајемо пет плус један, плус три. Нама излазе ти бројеви као на телевизору, ми померамо прсте и рачунамо. Није тешко“ – уверава нас Немања. На питање шта би волео да ради када порасте, рекао нам је да ће бити програмер.

Јелена Јовановић, поносна мајка нашег генијалца је наставник математике у Гимназији Приштина у Лапљем Селу. „Не знам, највероватније је нешто наследио од мене“ – каже Јелена. „Ипак, мислим да ће он бити бољи. Као малом, куповала сам му мозгалице. То му је било занимљиво, брзо их је решавао. Рано је почео да броји и да рачуна. Рано сам му усадила чињеницу да ће му, када савлада математику, бити лакше у свим предметима. Оно што ме одушевљава је то да он истовремено може да прича са мном и да рачуна. То не може свако. Често се хвали да рачуна брже од маме. Признајем, у овој дисциплини је бољи.

Док је био у предшколском, питала сам га да ли жели да га упишем у „Малац генијалац“. Није хтео. Нисам га ни терала. Ове године је сам тражио да га упишем. Ова школица му много значи. Много је напредовао, не само у математици, него и у осталим предметима. Радим и ја са њим, али не претерујем, не губимо пуно времена у вежбању код куће, радимо само оно што он жели. Свима бих препоручила да код деце развију љубав према математици зато што им то може само помоћи у животу.“

Немања Јовановић

Милица Поповић

Текст и фотографије: Златко Маврић

МЕДИМУС 2024

9. ФЕСТИВАЛ СРЕДЊОВЕКОВНЕ МУЗИКЕ

У Призрену од 31. августа до 1. септембра одржан је 9. по реду фестивал средњовековне музике МЕДИМУС. Фестивал се одржава у прелепом амбијенту атријума сркве „Светог Спаса“ из 14. века. Постао је најзначајнија манифестација из области музичких уметности у граду, а сврстао се и међу најзначајније музичке манифестације у региону.

Од оснивања Фестивала до данас, програм су изводили самостални уметници и 24 музичка ансамбла, у којима је учествовало више од 150 музичких стваралаца. Лепота и особеност овог Фестивала огледа се и у музичарима који су долазили из 15 различитих држава: Србије, Босне и Херцеговине, Хрватске, Словеније, Мађарске, Немачке, Швајцарске, Грчке, Велике Британије, Сједињених Америчких Држава, Аргентине, Литваније, Бразила, Италије и Белгије.

Ове године, на фестивалу су наступали ансамбл „Rubens Rosa“ из Швајцарске, ансамбл „Musica Profana“ из Мађарске, ансамбл „Медимус“ из Београда и „Camerata Musica Antiqua“ из Италије (2024).

Међународни фестивал средњовековне музике „Медимус“ одржава се у организацији Друштва пријатеља манастира „Светих архангела“ код Призрена и Дома културе „Грчаница“. Неколико година у организацији је учествовала и фондација „Свети архангели“.

Медимус је од самог почетка добио благослов Његовог високопреосвештенства, митрополита рашко-призренског, господина Теодосија. Покровитељи Фестивала су Министарство културе и информисања Републике Србије и Канцеларији за Косово и Метохију Владе Републике Србије. Четири године партнер Фестивала била је Амбасада Мађарске у Приштини.

Текст: Медимус фестивал
Фотографије: Ел Гвојос

Програм је финансирао Комесаријат за избеглице и миграције РС, а спроводи га Удружење за помоћ расељенима „Свети Спас“. Садржај публикације представља искључиву одговорност Удружења „Свети Спас“ и ни у ком случају не одражава ставове Комесаријата за избеглице и миграције.

ИН-форматор – Главни и одговорни уредник: Златко Маврић; Уређивачки одбор: Миљан Љушић (председник), Саша Јефтић, Горан Томић, Гордана Ђекић (чланови); Технички уредник: Данијел Пап; Лектор: Александра Димитријевић; Насловна страна: Златко Маврић.

Адреса редакције: Удружење грађана за помоћ расељенима са Косова и Метохије „Свети Спас“, Балканска 25, 11000 Београд,

tel/faks: 011/2686-161; e-mail: svetispas@eunet.rs; web sajt: www.svetispas.org

Штампа: „Maxima Graf“ Петроварадин, www.maximagraf.rs; Тираж: 2000 примерака; бесплатан примерак; ISSN 2334-6078